

Hind 25 senti.

KÕIGI MAADE TÖÖLISED, ÜHINEGE!

SOTSIALISTLIK VÕITLUS

Rebane: Sotsialistliku liikumise suunad
Grimm: Saksa demokraatia lõpp
Sundström: Nõukogude Liidu sfinks
Aspel: Proletaarlise kirjanduse probleemist

№ 2
RIIGIRAHVASTIKU

Õhuvõrdseadusega.
№ S. 5430

Sf 1358

SOTSIALISTLIKU TEOORIA JA PRAKTIKA AJAKIRI

3 — 1932

I aastakäik

Sotsialistliku liikumise suunad.

Sotsialistliku partei ja liikumise praeguse suuna küsimus ei ole veel leidnud sotsialistlikus kirjanduses tühjendavat valgustust. See on ka arusaadav, kuna algand suunavõitlused pole kaugeltki lõpnud, ja ainult väheste maade parteides on valdavas enamuses ühisesisukohale jõutud. Eesti Sotsialistliku Töölise Partei viimasel kongressil 1931. a. detsembris puhkend ägedad, kuid asjalikud ja põhimõttelised suunavaielused vaadelduna sellelt seisundilt ei tähenda ka muud, kui seda, et senine partei ülesannete käsitlus näikse olevat vappustatud ja uus käsitlus tungib asemele.

Kaks sotsialismi ja selle taktika käsitlust kirjanduses ja mujal tihti on iseloomustatud sõnadega reformism ning radikalism. Ometi see terminoloogia on valitud ebaõnnestunult, kuna ta ei taba parempoolse ja vasempoolse sotsialistliku suuna põhijooni. Selle vältimiseks on küll otstarbekohasem võtta vastu terminoloogiat *parem- ja vasemsotsialismi* kujul.¹⁾

On väidetud,²⁾ et vasem- ja paremsotsialismist kui kahest erisunnast on liigne rääkida, kuna partei seespool esinevad ainult arvamuste erinevused, mis avalduvad taktilise joone erikäsitluses. Ometi, nagu alamaltki selgub, erikäsitlused ulatuvad ka teoreetiliste lähtekohtade ni, ja partei taktikat on sellest raske eraldada. Päälegi partei taktika, mis tähendab võitlusviiside rakendamise süsteemi, on küllaldaselt lai ala selleks, et selle erinevusel rääkida erisunnadest. On ju eeskätt eri taktika see, mis eraldab bolševiste sotsialis-

tidest, kes ometi moodustuvad eriparteiks.

Parem- kui ka vasemsotsialism on põhjustatud kapitalistliku tulundusprotsessi erivormidest enne ja pärast maailmasõda. Sääljuures paremsotsialism vastab kapitalismi eelmaailmasõjaaegsele arengule, õieti selle arengu vääranalüüsile ja pärastmaailmasõjaaegses sotsialistlikus tööliikumises mõjub ainult kummitava järeloomjutisena, kuigi ta kohati on küllaltki tugev; ometi nüüd juba tema tulunduslikudki alused on ära langend, „võimas kriis on purustand Kesk-Euroopa reformistliku sotsialismi maailmapildi ja osalt ka tema poliitilise ideoloogia.“³⁾

Kapitalism enne maailmasõda elas läbi erakordset tõusuaega. Sellega kaasas käis hääolu ja haruldane jõukus, millisest hüvest väike osa langes osaks ka tööliklassile. Neis olukordades sotsialistlik liikumine kohaneb kapitalismi, ta tunneb ennast päris mugavana, näikse olevat saavutanud tasakaalu olukord, kus tulunduselu reguleerub iseenesest. Siit tekib väärarvamus, nagu tööliklassi olukorra püsiv paranemine kapitalismi piirides on võimalik, sellega ühenduses kujuneb teooria sotsialistliku liikumise saatuse ühisusest kapitalismiga. „Eelmaailmasõja viimased generatsioonid võisid kalduda uskuma, et „nende“ rahvuslikku kapitalismi tuleb tänada proletariaadi tõusu eest, ja et seoses selle kapitalismiga võibki parandada tööliklassi saatus.“⁴⁾

Selle eelmaailmasõjaaegse sotsialismi teoreetiliselt on võtnud kokku Eduard Bernstein. Nõudes Saksa sotsiaaldemokraatlikult parteilt, et see muutuks reformiparteiks, ta põhjendab seda nõuet kapitalismi „or-

¹⁾ Max Adler: Die historische Funktion des Linkssozialismus. Der Kampf, 3, 1932. Sama ilmud ungari ajakirjas „A másik Ut“, prantsuse „La Bataille Socialiste“ ja hollandi „Sociaal-Demokraat“.

²⁾ Georg Decker: Richtungen? Marxistische Tribüne 3, 1932.

³⁾ Alexander Schifrin: Richtungsfronten in der Sozialdemokratie. Marxistische Tribüne 1, 1932.

⁴⁾ Arkadij Gurland: Das Heute der proletarischen Aktion, lk. 138.

gaanilise sissekasvamisega“ sotsialismi. Ta käsitleb parteid ja ametiühinguid kui selle evolutsioonilise arengu tõukejõude, mis teostub revolutsiooniliste vapustusteta rea piserreformide kujunemise teel iseenesest. Marksismi dialektika ja tööliklassi vabastusvõitluse klassirevolutsiooniline käsitlus on hüljatud sellest teooriast ja seletatud tänapäeva olukordadele enam mittevastavaks. — Olevat astund esile uued tulunduslikud ja poliitilised asjaolud, millised Marx'ile ja Engels'ile olid tundmatud. Riigi ja tulunduse põhjaliku muutumisega peab aga muutuma ka sotsialistlik teooria. Nii polevat pidades paika marksistlik väide klassivastolude teravnemisest, proletariaadi põhimõtteline vaenlikkus riigi ja kapitalismi vastu; proletariaat klassivõitluse riigi vastu peab muutma võitluseks selle osa pärast riigist, mis kuulub temale.

Taktikas see reformistlik paremsotsialism avaldus mitmel viisil. Mais poliitilise demokraatiaga näeme sotsialistide koalitsioonipoliitikat kodanlusega. Prantsusmaal, kus esimene koalitsioon toime tuli, põhjendasid selle pooldajad seda mitmesugustel ettekäändel. Ägedaimale ministriaalsotsialismi esivõitlejale Jaurès'ile ja tema pooldajaile, olid muutunud „demokraatia õiguslikud vormid ja vabariik ise sihiks“.⁵⁾ Saksamaal reformism kannab natsionalistlikku, Inglismaal apoliitilist ametiühingulist liikumist, mis hülgas koalitsioonipoliitika. Parlamentlikud võitlused pisisaavutiste järgi lõpuks muutuvad sihiks eneses.

Samast tulunduslikust olukorrast oleneb ka tolleaegne organisatsiooni vorm ja ideoloogia. Üldiselt paranend majanduslik seisund lubas töölisi oma elu väikodanlikult, mitmete mõnustustega korraldada. Väikekodanliku ideoloogia levimisele aitas kaasa ka see, et sotsialistliku parteiga läksid kaasa mitmesugused ametnikud ja teenijad, kelle aineline äraelamine töölisega võrldes oli veelgi kindlustatum. Organisatsioon kaotab ak-

tiivsuse ja hoo ning pahatihti rahuldub ühtlase, kuid tardund funktsioneerimisega.

Sobind eelmaailmasõjaaegsesse staibilisessse olukorda, seotud valitseva kodanluse ja kapitalismi huvidega, tollal valdav paremsotsialism läheb sõtta sotsiaalpatriotismi ja isegi sotsiaalimperialismi näol. Sellega otseselt põhjustab Internatsionaali katastroofilise kokkuvarisemise sõja puhkemisel. Nähes oma maa kapitalismis edasiviivat tegurit, püütakse oma seisukohta ka kuidagi teoreetiliselt põhjendada. Vastavaist autoreist tuleks nimetada *Tensch'i*, *Cunow'it* ja *Parvus't*. Pikkamisi toibuva klassiteadvuse ja poliitilise momendi õige analüüsi ja hinnanguga ühenduses selgub, et sotsialistliku liikumise uuestirakendumine tema ajalooliste ülesannete täitmiseks paratamatult toob kaasa töölikklassi lõhenemise. Paremsotsialistidest eralduvad iseseisavad sotsialistlikud parteid, ja samuti kommunistlik liikumine haarab laiu hulki. Hiljem uuesti teostuv sotsialistlike parteide ühinemine aga ei suuda eemaldada suundade vahelist pinevust, seda enam, et paremsotsialistlik vool, kes nüüd uuesti enamalt jaolt on saand valitsevaks, jätkab endist poliitikat, kuigi juba selle eeldused ja lähtepunktid hakkavad kaduma.

Maailmasõda vapustas tugevasti kapitalistlikku tootmisviisi ja sellest olenevat ühiskondlikku korraldust. Alul küll näis, et kapitalism, töustes sõjast, kogub ja arendab oma produktiivjõude veel kaugemalegi välja kui enne. Seda arvamist näis põhjendavat arenev ratsionaliseerimine, milleks oli hää pind sõjast tühjaks laastatud turgude näol. Uute põhimõtete rakendamine tööstuses avas laiu võimalusi, pärastõjased revolutsioonipuhangud olid jooksnud tühja, kommunistliku partei puçismi taktika ei annud tulemusi, kapitalismi organiseerimine, monopoliseerimine, mille välised vormid avaldasid trustides, kartellides, sündikaatides, näis taltsutanuvat valmistamisviisi anarhiat ja vähemalt pehmendavat kriiside mõju, kui neid mitte täielikult eemaldavat. Lootus kapitalismi stabiliseerumisele ometi ei vastand loo-

⁵⁾Siegfried Marck: Reformismus u. Radikalismus in der deutschen Sozialdemokratie, lk. 14.

tustele. Ürgjõuliselt lahtimurdunud tulunduskriisi analüüsimine näitab, et kapitalistlikus ühiskonnas paratamatult iga ratsionaliseerimine viib vääratsionaliseerimisele, ⁶⁾ monopolistlik tootmisviis on löönd segi kriiside mehhanismi ja takistab nende lahenemist, klassivastuolud teravnevad, fašismi hädaoht kasvab. Puuduvad igasugused lootused kapitalismi püsivaks õitsenguks, kapitalismi rahulik siirdumine sotsialismiks näib muutuvat utopiaks eeldatava kapitalismi kokkuvarisemise puhul. Jällegi näib tõestuvat marksistliku teooria õpetus, et kõigile proletaarlikele saavutisile kapitalismis on tõmmatud piir, millele me ikka enam läheneame, kui monopolid valdavad kapitalismi.

Kõik need järsud murrangud on löönd segi masside teaduse ja on hävitand sotsialistliku agitatsiooniga aastate pikkused õpetused. Sotsialistlik taktika, mis püüdis end sobitada enamikus jällegi stabiliseeruvale kapitalismile, on asetatud uute probleemide ette. Paremsotsialistide käsitlus on osutund võõraks. Töö ja kapitali huvide solidaarsus on jäänd olematuks. Lähem analüüs näitaski, et asjaolude areng ise on katki rebind pärastmaailmasõjase paremsotsialismi sotsiaal-ökonoomilised juured. Ometi vaatamata sellele, tema kummitis veel ikka külastab sotsialistlikku liikumist ja räägib marksismi revideerimisest. Käesolev moment näitab õigemini kui kunagi varem revolutsioonilise sotsialismi elujõudu ja -õigust. Mineviku analüüsist aga ja oleviku mõistmisest peab selguma ja kujunema uus programm, uus suund!

Meile selgus niiviisi, et „vasem- ja paremtiiva vahe parteis ei tähenda midagi muud, aga ka midagi väheemat, kui vastuolu reformistliku ja klassirevolutsioonilise töölisklassi vastastuuluse, sotsialismi tee käsitluse vahel.“ ⁷⁾

⁶⁾ Kahjuks käesolevas seoses ei saa küsimust lähemalt esitada. Võime juhtida Otto Bauer'i raamatule: Kapitalismus und Sozialismus nach dem Weltkrieg, I Band, 1931.

⁷⁾ Max Adler: op-cit.

Paremsotsialismi uusreformistlik käsitlus kujunes uuesti stabiliseeruva ja organiseeruva kapitalismi päevil pärast maailmasõda. Loodeti, et organiseeruv kapitalism kõrvaldab kapitalistliku valmistamisviisi anarhia ja viib välja tulundusdemokraatiale. Seda tulundusdemokraatiat tuletati töölismassi kasvavast huvist majandusprotsessist osavõtmise näol, mis pidi juhtuma kapitali demokratiseerumist sel teel, et töölisel ostavad ettevõtte aktsiaid. Jäeti tähelepanemata asjaolud, millele juba Rudolf Hilferding 1909. a. ilmund tähtsuses „Finantskapital“ juhtis tähelepanu. Aktsiate emissioon viib nimelt suurkapitalisti tulundusliku mõju kasvamisele ja teiste rahvakihide ainelistel võimalustel väljapumpamisele ettevõtja huvides. ⁸⁾ Aga ometi see eeldatud tulundusdemokraatiat pidi kujunema ökonomiliseks baasiks demokraatsele, vabariiklikule rahvariigile, sellele vaatamata, et kapitalistlik produktioonivahendite eraomandus oli muutumatu ja just see moodustab marksistlikus teoorias tulunduselu ja poliitika reaalse baasi. Töölisklassi kaasaotustamine ja kaasarääkimine tööprotsessis pörkab peagi kapitalistliku süsteemi piiride vastu.

Paremsotsialismi võõra tulundusliku aluse konstruktsiooni kõrval ka poliitilise päaleehitise tuletit niiviisi pidi olema paratamatult väär. See väärkujutus oleneb valesst ja ühekülgsesst riigi ja demokraatia hindamisest, mis jooksis välja sellele, et nähti neis iseseisvat väärtust. Sellekohaselt proletariaat pidi tungima ikka enam ja enam riigi ametisse, võitma kordkorralt ikka enam ja enam riigivõimu elemente endale parlamendis, valitsusasutis ja kohuis. Proletaarsed elemendid ja sotsialistlikud nõuded tungivad ikka enam esile, riik lakkab olemast ülemuse riik ja muutub vabaks rahvariigiks. Sellega ühenduses käib sotsialistide koostöö riigitervikus, osavõtt valitsusest. Lepitamatu klassivõitluse asemele astub niiviisi tahe rahvatervikuks ja koaleerumiseks

⁸⁾ Rudolf Hilferding: Das Finanzkapital, lk. 144—154.

kõigi klasside koostöö näol, mille kaudu viimaks loodetakse jõuda sotsialismile.

Selle käsitluse aluseks olev demokraatia ja riigi valemhindamine seisib selles, et ei suudetud teha vahet nende mõistete kahekülgsel loomu vahel. Kodanlik riik, mis kannab endas algusest peale klassiriigi sundvalituse sisu, peab olema kindlasti eraldatud sotsialistliku ühiskonna mõistest, mis on klassivahedeta organ. Isegi Marx ja Engels, kelle terminoloogia mõnel puhul on luband mitmekülgsed tõlgitsusi, eriti näiteks materialistliku ajalookäsitluse mõisteis, on kahekülgsel sisu vältimiseks hüljand sotsialistliku ühiskonna nimetusest riigi mõiste. Samasugust, kahekülgsel loomust sisaldab endas ka demokraatia mõiste. Ühelt poolt seda on tarvitatud praeguse, poliitilise ehk vormalise, teisalt sotsialistliku, solidaarse ühiskonna sotsiaalse demokraatia iseloomustamiseks. Kapitalistlikus ühiskonnas sääljuures on võimalik ainult poliitiline demokraatia, mille loomus seisab paljas vormalises õigusesarnasuses. Sisuline ehk sotsiaalne demokraatia eeldab paratamatult klassivahedeta ühiskonda, mille eeltingimuseks on tulunduslik solidaarsus. See aga on saavutatav ainult kapitalistliku valmistusviisi ja produktioonivahendite eraomanduse kaotamise teel, see on sotsialistlikus ühiskonnas. Poliitiline demokraatia sotsiaalseks saab muutada siis ainult pärast kapitalistliku süsteemiahelate purustamist.

Antud vaatlusest selgub, et poliitiline demokraatia ei sisalda endas solidaarsuse, huvide ühesuunalisuse ega terviku mõistet. Veel enam „demokraatia senises ühiskonnas, sest et see oli alati klassi ühiskond, *veel kunagi* ei ole olnud rahumõiste, vaid *alati võitlusidee*, mis sündis kodanluse barrikaadidel ja ristiti kodanlike revolutsioonide tapalavadel.⁹⁾ Ka tänapäeva klassiriigis kodanlik demokraatia pole rahuvahend klasside lähendamiseks ja vormiks nende koostöös, vaid ta viib sellele, et riigi

eluhuvide otsustamine oleneb võitlusest vastakuti säetud klasside huvidekomplekside ümber. Seega poliitiline demokraatia on ainult vormiks, mille piirides töölikklass, kasutades seda oma *võitlusvahendiks*, suurendab oma tegelikkust, välisparlamentaarset jõudu. Töölikklass võitleb küll selle saavutamise eest ja kaitseb teda kõigi abinõudega tagasikiskuvate rünnakute vastu, kuid ühtlasi on selge, et töölikklass ei saa olla huvitatud poliitilise demokraatia ja sellega ühenduses kodanliku ühiskonna *püsiva* säilitamise eest. On ju poliitiline demokraatia kodanlik demokraatia, mis on juhitud sellele, et säilitada kapitalistlikku eraomandust ja riigikorda proletaarse demokraatia püüete vastu. „Sellepärast ka kodanliku riigi õiguslik kord algusest peale kannab endas diktatuuri loomust, valitseva klassi diktatuuri omandusete üle, ainult ta on riidetud poliitilise demokraatia vormi. Nii seisab ka diktatuur vastuolus ainult sotsiaalse demokraatiaga, sellevastu mitte aga poliitilise demokraatiaga, kuna ta on just vorm, milles seda tarvitatakse.“¹⁰⁾

Kui meile niiviisi selgub poliitilise demokraatia kodanlik klassivalitsuslik joon, selgub meile ühtlasi, et paremsotsialistide kujutus demokraatia väljaarendamisest, mis viimaks peab viima sotsialismini, ei vasta tõele. Meie nägime, et poliitiline demokraatia otseselt olevat korda püüab säilitada. Väikesed päevasaavutised kuhjuvad reformidki poliitilise demokraatia piirides, ei vii iseenest kunagi sotsialismile välja, sest poliitilise demokraatia kaotamine alles on eeltingimuseks teel sotsialismile. Sotsiaalne nullistus, mis peab lõikama läbi kapitalistliku korra juured, ulatub välja poliitilise demokraatia raamidest. Niikaua kui see on kõigutamatu, niikaua, kui pole utoopia rääkida ka tulunduskriisi võetud suunda selle ületamiseks, on ületamisest ja töölikklassi olukorra tunduvast ja püsivast parandamisest, kuna viletsuse pesad on jäänd puudutamata. Riigiaparaat võib ai-

⁹⁾ Max Adler: *Unsere Stellung zu Sowjetrußland*. Rote Bücher, 1931, lk. 165.

¹⁰⁾ Max Adler: *Politische oder soziale Demokratie*, lk. 91—92.

nult mõõduvalt kahte klassi teenida, või vähemalt see võib näida nii. Riik kas püüab säilitada olevat klassivahelistsust, tulunduslikult see tähendab kurnamissüsteemi, või ta võitleb selle kõrvaldamise eest.

Lähtudes põhjalikult vale aluselt, paremsotsialism ei suutnud näha läbi oma mõttekäikude vastuoksusi ja unustas praeguse ühiskonna kahekülgse loomu, mille me ülal vaatlusele võtsime. Sellele ekslikule lähtepunktile aga on rajatud ka kogu paremsotsialistlik meelsus ja taktika.

Taktikas paremsotsialism avaldub pärast maailmasõda n.n. päevapoliitilises suunas. Asetades pisinõudmisi, ta püüab neid viia ellu koalitsioonipoliitika kaudu. Teoreetilise õigustuse selleks on annud Karl *Kautsky*, kes arvab, et sellise koalitsiooni kaudu on astunud ülemineku ajajärku kapitalismist sotsialismile. Nii loeme tema raamatust: „Proletaarne revolutsioon ja selle programm“:

Oma kuulsas artiklis „Sotsiaal-demokraatliku partei programmi kriitikaks“, ütleb Marx:

„Kapitalistliku ja kommunistliku ühiskonna vahel on revolutsiooniline ühe teiseks muutumise periood. Sellele vastab ka poliitiline ülemineku periood, mille riik ei saa olla muud, kui proletariaadi revolutsiooniline diktatuur.“

Selle lause võime viimaste aastate kogemuste põhjal muuta nii, et me ütleme:

„Puhtkodaanlikult ja puhtproletaarlikult valitsetud demokraatliku riigi vahel on ühe muutumise periood teiseks. Sellele vastab ka poliitiline üleminekuperiood, mille valitsus tavalisti kujuneb koalitsioonivalitsuse vormis.“¹¹⁾

Oma seisukoha õigustamiseks pääle muu *Kautsky* püüab toetuda Otto *Bauer*'i klassijõudude tasakaalu teooriale, mis hiljem üksikasjalikumalt on arendatud välja tema „Austria revolutsioonis“ ja „Kampf“ 1924. aastakäigus. Ometi siin on ilmselt tegu väärarvamisega. Otto *Bauer* tu-

letab klassijõudude tasakaalu olukorra võitluse tulemusena proletariaadi ja kodanluse vahel poliitilise demokraatia kestel, mil kumbki klass ei ole küllalt tugev, et üksinda valitseda. Selles olukorras ja *ainult selles* *Baueri* käsitluses sotsialistid tohivad astuda koalitsiooni kodanlusega. Kuid sotsialistide poliitika selleski olukorras ei tohi minna kompromissidele, vaid võitlusolukord püsib, sest kumbki pool katsub oma jõudu suurendada, et üksi endale valitsuse võimu haarata. Siit lähtuvadki tendentsid kas revolutsioonile või restauratsioonile.¹²⁾

Tõepoolest sotsialistide taganemine juba lõhkuski tasakaalu olukorra, mis on ikkagi ainult *lühikese kestvusega* nähe. Töölisklass, suundudes revolutsioonile, katsub kindlustada oma ülivõimu kõigi tema käsutuses seisvate abinõudega, haarates ka välisparlamentaarsete ja diktatuuriliste vahendite järgi.

Paremsotsialistidele tähendab koalitsioonipoliitika üldse mitte võitluse olukorda, vaid kompromissi. See poliitika, mis peab olema hüvemeelne, võib asetada ainult neid nõudmisi, mida homme valitsusest osa võttes suudetakse täita. Nii jõutakse sellele, et poliitika sihiks muutub mingi parallelogrammi diagonaal, kuna see võib olla ainult selle tulemus. Otsides kõigile kihtidele vastuvõetavat „riiklikku“ poliitikat, mis vastaks kogu rahva huvidele, loobutakse üldse sotsialistlikust poliitikast ja selle klassi revolutsioonilisest tähendusest, kuna ometi valitsus, kuhu sotsialistid klassiriigis vahetevahel astuvad, ei ole sellepärast veel sotsialistlik. Et aga koalitsioonid tavalisti üldse pole klassijõudude tasakaalu vaid parlamentaarsete kombinatsioonide tulemuseks, mida tõestab see, et kodanlus suudab valitseda ilma sotsialistideta, siis kujuneb tavalisti ka selle poliitika läbirääkimiste ja kokkulepete tulemusena. Säljuures muidugi kaldutakse utopistlike sotsialistide jälgedesse, kelle esindaja *Fourier*'gi õhtuti ootas oma katuskambris miljonäri, kes teostaks tema ideed.

¹¹⁾ Karl *Kautsky*: Die proletarische Revolution und ihr Programm. 1922, lk. 106.

¹²⁾ Otto *Bauer*: Die Österreichische Revolution, 1923, lk. 245/6.

Et paremsotsialism siin tõesti on kaldunud utoopiasse, seda tõendavad asjaolud tegelikultki. Kartusest minetada ülehinnatud *poliitilist* demokraatiat arvatakse, et selle piirides tõepoolest suudetakse teostada sotsialistlik ühiskond.

Meie nägime kui tulemusteta on õieti koalitsioonipoliitika, kui selle taga pole mingeid tegelikke jõude, meie nägime, et vaatel, nagu võiks kapitalism mehaaniliselt, suuremate väliste vapustusteta kasvada sotsialismi, on jalad alt löödud, meil jääb veel peatuda paremsotsialistide kolmanda spekulatsiooni juures — mis tugeneb arvamusele, nagu sotsialismi teostamise pääelduseks ja tingimuseks on parlamentlik sotsialistlik enamus, mille kaudu võiks teostada, jällegi väliste vapustusteta sotsiaalne nullistus.

Seegi arvamus rajaneb olukordade vale analüüsile ja ühiskondliku protsessi vale käsitlusele. Aga siia juure tulevad veelgi juba tegeliku elu kogemused kinnitama vasemsotsialistide tõekspidamisi. Ei ole sugugi ette näha, et sotsialistliku parlamentliku enamuse kaudu suudetakse midagi viia läbi. Mais, kus selle võitmine on ligemate aastate ülesanne, kodanlus ikka tungivamalt hakkab loobuma poliitilisestki demokraatiast. Vaevalt on selle kui ühiskondliku korralduse alused vapustatud, kui kodanlus haarab terrori järgi. Meie ülesanne ei ole praegu peatuda selle instituutide juures, märgiksime, vaid, et neid vorme (n. ülemjuhataja jne.) isegi õigustatakse veel laguneva parlamentliku enamusega. Meie võime märgata reas Euroopa mais kasvavat huvi kodanluse rindel terroristlike valitsuste järgi, mis kindlustaks kodanlusele kõigutamatu ülivõimu. Kui sotsialistid mõistavad hukka bolševistide meetodit, siis samal ajal Euroopa kodanlus tunneb huvi nende vastu ja meelsasti rakendaks neid oma kasuks.

Sotsialismi teostamine ikkagi otustaval määral oleneb töölisklassi võimu ulatusest, mis peab muutma ka tulundusliku võimu riigis haarata enesele. Ilma selleta parlamentlikulegi enamusele tugenev sotsialistide valitsus jääb ainult kodanliku riigi va-

litsejaks. Niiviisi, välisparlamentaarne töölisklassi jõud, mis tasakaalustab kodanliku parlamentliku enamuse ja vallutab selle, üle klasside tasakaalu olukorra püüab jõuda välja proletariaadi diktatuurile. See on sotsiaalse demokraatia paratamatu eelaste. See proletariaadi diktatuur, mida *Marx* ja *Engels* õpetasid ja mis osutub ainuõigeks reformistide arvamise vastu, on vajaline vorm kapitalismi üleminekuks sotsialismile. See diktatuur on demokraatia diktatuur rahva *enamuseks* muutunud töölisklassi poolt. Alles töölisklassi ainuvallitsuse kaudu jõutakse üldisele solidaarsusele, sest ainult tööliskonnana klassihuvide vastab see *solidaarsus*, kapitalismi kõrvaldamine ja klassivahe- detu ühiskond.

Niiviisi ainult vasemsotsialistide käsitus suudab lahendada olukorda. Ikka noore ja elujõulise *revolutsioonilise* sotsialismi seisundilt me peame hindama ka sotsialistliku partei taktikat, tehes kindlat vahet kodanliku ja sotsialistliku vahel. See käsitlus aga ikka tungivamalt ja tungivamalt tõstab sotsialismi lõppsihi nõude, olles sügavas vastuolus Bernstein'i klassilise reformistliku väljendusega: siht ei ole mulle midagi, liikumine kõik.

Sellelt seisundilt ainuüksi me saame hinnata ka sotsialistide koalitsioonipoliitikat. Sotsialistlikul parteil peab olema selge teadvus sellest, mis ta suudab teha valitsuses, sest majandusliku olude muutumatuse tõttu kodanlikus ühiskonnas ei tohi endale teha illusioone. Arkadij *Gurland* oma põhimõttekindlas raamatus „Proletaarse aktsiooni tänapäev“, mis mõjub suggestiivselt ja haaravalt oma selgete seisukohtadega, asetab nõude, et koalitsioonivalitsused võivad olla ainult võitlusvalitsused, millest suudetakse kodanlust sundida osa võtma ja kus suudetakse kodanlusele sundida pääle töölisklassi *aktiivne* poliitika. See muidugi eeldab tugevat välisparlamentaarset jõudu ja küsimuste lahendamist põhimõtete, mitte liiga elastilise taktika seisundilt. Koalitsioon peab valmistama kapitalistide klassile kaotusi ja ei tohi olla soovitud tema poolt. Ometi neiski olukorras ise võidakse sattuda

sundolukordadesse, eriti kuna nõutakse sageli sotsialismi avaldumist praktiliselt päevaülesandeks. Sattudes n. ö. valitsuse lähedusse harjutakse hindama üle antud juhul sotsialistidegi võimeid ja võimalusi. Sotsialistlik pääminister, kes kehastab töölisklassi lootusi, enamalt jaolt peab valmistama pettumusi. Sarnaseks ülehindamiseks aitab kaasa iga väikenegi valimisvõit, mis teritab teatud ootuse pinevuse, mis aga hiljem paratamatult peab jooksuma tühja. Sellepärast valimisvõitlus peab kujunema ainult kontrolliks, millele peab olma juba algusest päälle juhitud massi tähelepanu. Sotsialistlik poliitika peab olema selgejooneline ja arusaadav. „Proletaarlik partei ei ole kodanlik partei teise programmi“,¹³⁾ kodanlik ei tohi hakata sotsialistidest arvama „tout comme chez nous!“ (kõik nagu meie juures)!¹⁴⁾

Kui sotsialistlik partei niiviisi suudab äratada masside usaldust, neid haarata, siis sotsialistlik organisatsioon ja proletaarlik liikumine muutuvad jälle üheks ja kaob see lõhe, mille maailmasõja puhkemisel tekitasid eestkätt paremsotsialistid oma taktikaga. Teisalt aga siis need laiad rahvahulgad, kes praegu on kaotand usu kapitalismi, kes ägavad selle raskuste all ja rabelevad meeleheitel kommunistliku ja fašistliku määratsemise vahel, leiavad tee oma parteisse — sotsialistlikku parteisse. Sotsialistide võitlus peab käima iga-päeva revolutsioneerimise pärast.

Konservatiivne aparaat ometi puruneb reformistliku kujutelma purunemisega, kuna ta ei kõlba kasvatuslikuks ülesandeks. „Selle ülesande täitmisel tõrjutakse konservatiivne element oma tarvitamise kõlbmatuse pärast samuti välja, nagu kapitali kontsentratsioon purustab väikeettevõtjad tööprotsessis.“¹⁵⁾ Kaadrist

¹³⁾ Helmut Wagner: Organisation u. Klasse. Rote Bücher 2. lk. 113, 1931.

¹⁴⁾ Rosa Luxemburg: Koalitions-politik oder Klassenkampf, 1922, lk. 103.

¹⁵⁾ Arkadij Gurland: op. cit. lk. 140/1.

kasvavad välja eelkõige võitlevad sotsialistid, massiliikumise usaldusmehed, samuti poliitika muutub laia revolutsioneeritud kihi päevaküsimuseks reformistlike vaadete ja praktika vastu. „Revolutsioonilise vasemsotsialismi ülesanne on, et töölisklass muutuks kapitalistlikust objektist proletaarse poliitika subjektiks.“¹⁶⁾

Vasemsotsialism pigem jätab mõne küsimuse lahtiseks, kui otsustab seda sellekohaselt, palju üks või teine kompromissettepanek võidab parlamendis hääli, mis on paremsotsialismise iseloomustav.¹⁷⁾ „Kui vasema ja parema tiiva omadusi kõrvutada, siis saabub järgmine kataloog: vasemad on radikaalsed oma sihiasetuses, parem tiib esindab sissekasvu teooriat, vasemtiib on herooline, parem tiib võitleb väiksema kurja eelistamise eest. Vasemtiib võitleb, parem tiib peab läbirääkimisi. Vasemtiib toimib poliitiliselt, parem tiib bürokraatselt. Vasemtiib mõtleb ja elab poliitilist protsessi dünaamilis-dialektiliselt, parem tiib orgaanilise kasvuprotsessina. Vasemtiib on suurema riisiko poliitika poolt; parem tiib ettevaatlikum, saavutatu säilitamise poolt. Kõige sellejuures vasemtiib tunneb end „marksistlikumalt“ ja võib arvata, et Marx oma meetodis ja vaimses seisundis ei olnud konservatiivne.“ Nii võtab Carl Mierendorff¹⁸⁾ kokku kahe sotsialistliku suuna jooned, tõsi küll, võib olla veidi liialt skemaatiliselt, kuid üldiselt ometi tabavalt.

Kui sotsialistlikul vasemtiival õnnestub see teadvuse reform, kui ta suudab rebida töölisklassi välja kodanlikust mõtteviisist, kui ta suudab näidata bolševistliku taktika juhuslikkust ja utopismi Euroopa oludes, kui ta suudab teisi parteisid asetades tegelike küsimuste lahendamise ette, näidata nende õiget palet, siis saab uuesti töölisklassi ühtlus selles mõttes, et kommunismi kui ka kodan-

¹⁶⁾ Helmut Wagner: Op. cit. lk. 105.

¹⁷⁾ ¹⁸⁾ Carl Mierendorff: Aufbau der neuen Linken. Marxistische Tribüne 4, 1932.

Saksa demokraatia lõpp.

„Mitte oma vahendituis traagikoomilistes saavutistes revolutsiooniline edu ei rajand omale teed, vaid vastupidi kontrrevolutsiooni suletud süsteemi loomises, vastase loomises, kelle võitmisega alles pöördepartei küpses tõeliselt revolutsiooniliseks parteiks.“

Karl Marx,

Klassivõitlused Prantsusmaal.

Rahvusvaheline töölisklass seirab kirgliku huviga sündmusi Saksas. Ta arvab: siin ei ole tegemist ainult Saksa, siin on tegemist rahvusvahelise proletariaadi saatusega.

Saksa sündmuste hindamises lähtepunktiks on enamasti pinnalised nähted. Peab haarama sügavamale ja paljastama seoseid. Saksa töölisklassi tõeliste või arvatavate vigade konstateerimisest ei piisa. Peab jõudma nende vigade põhjusteni, ja siis tullakse kergesti veendele, et Saksamaal on tegemist ajaloolise protsessiga, mis oma olemuselt jaguneb kolme eri ossa: eelrevolutsiooniline epohh, revolutsioon ja kontrrevolutsioon.

lusse kaldund töölisklassi osad liituvad sotsialistliku töölisklassiga. Sellelt seisundilt vasemsotsialistidelt langevad ära kõik süüdistused partei killustamise üle, just vasemsotsialistid on olnud need, kes osa töölisklassi, samuti kui noorpõlve suure osa on hoidnud parteis, kes selle taktika tõtu kergesti võinuksid kalduda mujale. Austria vasemsotsialistlik partei on see, kes on koondand töölisklassi valdava osa enda ümber, kuna kommunistlikul parteil pole pea mingit pinda. Sama maksab Šveitsi ja Prantsusmaa kohta. Kahjuks Saksamaal, kus partei valitsev joon on sootu teine, ka olukord selles mõttes on kurvem. Sama nähet me võime jälgida reas mais.

Vasemsotsialism, võttes kindla suuna sotsialistlikule lõppideaalile, seisab töölisklassi aktiivse poliitika

I. EELREVOLUTSIOONILINE EPOHH.

Eelrevolutsiooniline Saksamaa on kahe tähtsa fakti tähistatud: oma majanduse arengust ja oma töölisklassi arengust.

Saksa tööstus omandab Saksa-Prantsuse sõjast alates hüppelise hoo. Väikekäitis surutakse kõrvale suurkäitise poolt. Sõe- ja toorrauaproduktioon ületab Inglise tempo. Raskestööstus annab Saksa majandusele iseloomu. Kaheksakümnendate aastate keskpaigani Saksamaa veab veel vilja välja. Edeneva industrialiseerimisprotsessiga see eksport lõpeb. Rahvastik kasvab, ja samal ajal langevad väljarandamise numbrid, kuna toorainete muutmisprotsess valmissaadusteks pakkus sennitundmatuid teotsemisvõimalusi.

Inglise tööstusele ja Inglise maailmakaubandusele kasvab Saksamaal terav võistleja. Saksamaa vajab turustamisalasid, mida ta peab otsima väljaspool oma maad ja meretagustes maades. Võitluses oma osa pärast maailmaturgudel ta satub vastoludesse Inglise ja Prantsuse imperia-

eest. Aktiveerides kapitalistliku majanduse motoorseid jõude, töölisklass surub kapitalismile päälle arengu paratamatuse. See pole mingil määral kapitalismi muutmine igaveseks, kuna proletariaat ju sellega ei pehmen- da ega sumbuta kapitalismi seesmisi vastuolusid, mille lahendamiseks kapitalism praegu on võimetu, vaid see on neis vastuoludes revolutsiooniliste jõudude kasvatamine, organiseerimine ja korraldamine, milleta unistus pöördest muutuks utopiaks. Need arenevad kapitalismist välja muudavad produktiivjõudude ja kapitalistliku valmistussüsteemihelate kokkupõrke paratamatuks. Nende revolutsiooniliste jõudude ees kapitalistlik maailm väriseb, aga nende kasvu ei kiirusta tegevusetus ega revolutsiooni unistus, vaid nende rakendamine tegelikku olukorda.

lismiga. Ta koloniaalpüüde esimene ametlik väljendus on *Sansibar-Helgoland'i leping* 1890. aastal Inglismaaga. 1897. aastal Saksa väeosad vallutasid *Kiautsau*, ja samal ajal Saksamaa pilk suundub idasse, kus ta teeb teravamaks *Bagdadi raudtee* ümber rühmitund huvide saksa-inglise vastuolu.

See maailmapoliitiline areng on avantüürliku *relvastuse* saadetud. Saksamaa ehitab lõpuni oma maaväe ja asutab oma sõjalaevastiku. Ta kannustab teisi riike oma militarismi suurendamiseks. Tulemuseks on rahvusvaheliste poliitiliste kriiside kuhjumine, kunni vastastikusel võidujooksus ühe üleoleva võitlusjõu loomiseks tekib õhustik, mis viib 1914. aasta katastroofini.

Nagu Saksa majanduseareng 1870./71. alates osutub kaht osa, mille piirjoone moodustab aasta 1890, nii *tööliskümnine* langeb kahte ajaliselts samasse staadiumi. Enne Saksa-Prantsuse sõda Saksamaal ei ole mainimisväärtset tööliskümnist. See areneb alles algava industrialiseerimisprotsessiga. Valitsevale klassile see paistab hädaohuna, ja Bismarck katsub oma *sotsialistidesaadusega* purustada selle aluseid.

Juba enne sotsialistidesaadust ja pärast selle lõppu veel ühe aastakümne kestes Saksa tööliskümnise iseloom on *revolutsiooniline*. See on revolutsioonilise idee propaganda, poliitiliselt veel neljakümnendate aastate kodanlike revolutsiooni demokraatlike sihtide valgustatud, sotsiaalselt seotud uue ühiskondliku ideaaliga, sotsialismi ideega. Saksa töölispoliitika sihib palju enam ühiskondlike vahekordade pöördele kui silmapilkseile praktilistele saavutistele. Selle staadiumi tööliskümnine on eeskätt poliitilist laadi.

Saksa astumisega maailmamajandusse muutub ka Saksa tööliskümnise käik. Industrialiseerimise tulemused viivad paratamatusele pöörde suuremat tähelepanu oleviku vahenditule praktilistele ülesandele. Selle püüde kandjaiks on ametiühingud. Need omandavad üllatavalt võimsa hoo. Ametiühingule vastavad vastaspoolel samuti võimsad ettevõtjate organisatsioonid.

Sel ajal muutub Saksa tööliskümnise sisu. Algab *revisjonistlik periood*. Revisjonismi vaadeldakse üksikute poolt kui eksimuse produkti, kui selgusetu päade produkti. Seda ta ei ole kuidagi. Revisjonism oli loogiline tulemus arengust, mis omaltpoolt oli tingitud üldisest kapitalistlikust arengust. Revisjonism ei taha oodata, kunni sotsialistlik lõppsiht on teostatud. Ta asetub olevate faktide pinnale. Ta tahab juba nüüd võidelda töölisele nii palju eluvõimalusi kui võimalik ja võtta materiaalseid ning kultuurilisi saavutisi sotsialismi edespäidse tõusu aluseks.

Nähtavasti need sündmused kõnelevad revisjoni poolt. Partei ja ametiühingud osutavad arvuliselt ja materiaalselt määratud edu. Ametiühingud on sunnitud järgnema suure saadusele. Nad ei või enam, nagu algusperioodis, kuulutada streiki iga konflikti puhul. Pisim streik võib asetada võimsaimagi organisatsiooni äkitselt võitluse olukorda, mil leni selleks momendiks veel ei ole kasvatud. Sellepärast avaliku võitluse asemele astub läbirääkimise taktika, diplomaatlikud vahekorrad ettevõtjatega.

Sellest objektiivselt arengust tuleb paratamatult *konservatiivsem joon*. Igapäeva silmapilkseid edusuruvad selles arengus tuleviku pildi ja arusaamise sellest. Saksa tööliskümnine lihvib ära oma revolutsioonilise iseloomu ning osutab seda veel välispoliitika küsimustes. Valimisõiguse võitlused Preisimaal ei valmi välisparlamentaarsetks aktsiooniks nagu Belgias ja Austrias. Hiljuti enne sõda Saksa metallitööstuses olnud suur konflikt ei saanud areneda — sõda andis sellele teise lahenduse.

Marokko sõja ajal 1911 *August Bebel* tegi hävitavalt arvet sõjahäsitajatega. Ta näeb ette tulevat maailmakatastroofi, seletab, et suure pääletungitaga on suur tohuvabohu, massipankrot, massihäda, massi töötaolu ja suur näljahäda. Prohvetliku pilguga Bebel tähistas maailmasõja massimõju. Pole imet, kui pärast sellist kujutist rahvusvahelise proletariaadi lootused esijoones pandi Saksa tööliskümnisele kui ilmselt

tugevaimale kindlustusele sõjatekkimise tähistamiseks.

2. SAKSA REVOLUTSIOON.

Sõda puhkes siiski. Saksa sotsiaaldemokraatia lubas sõjakredite. Ta tegi *kodurahu* keisri ja kodanlusega. *Venelaste kartusel* oli oma mõju. Hiljem ka Saksa sotsiaaldemokraatia ridades rõhutati varjamatult tõelisi sõjasihte. *Anneksiioone ja vallutusi* leidub nüüd tihemini ka sotsialistlikus keelevaras. Põhjendus on, et suuremast majanduse- ja maailma-kaubandusealast on huvitatud ka Saksa töölisklass. Parool *vastu pan-na* lõpuni oli ainult selle käsitluse loogiline konsekvents.

Saksa imperialism ei suutnud teostada oma sõjasihte. Kaotust põhjustas vähem vaenlaste sõjaline üleolek kui *maailmamajanduslik isoleerimine* sõja ajal. Saksamaa nälgis lõpuni. Ta sõjalised tulemused said ikka küsitavamaiks. Kokkuvarisemine oli paratamatu. 1918. aasta oktoobris moodustus *Baadeni prints'i Max'i* koalitsioonivalitsus. Sotsiaaldemokraatia on selles esindatud. *Scheidemann* näeb väljakannatamatut situatsiooni ja nõuab keisri tagasiastumist. Tema nõutud ultimaatum lükatakse alul parteinstantside poolt tagasi. 9. novembril 1918, kui kindralid enam ei või oodata ja Kieli meriväeosas parajasti on mäss, tuleb otsus. Keiser läheb, *Saksa revolutsioon tuleb*.

Oli see tõeliselt revolutsioon? Revolutsioon peab olema suunatud kellegi vastu. Revolutsioonil peab olema vastane. Milline vastane oli Saksa revolutsioonil 1918? Tal oli ainult üks vastane: *kaaos*, kaotatud sõda. Saksa revolutsioonil ei olnud vastast. Tal ei olnud revolutsioonilist sihti. Ta ei osutand revolutsioonilist tähet. Saksa revolutsioon on langend tööliiskonnale ja demokraatlikule kodanlusele osaks, kui palju seda on olemas, vastu nende tähet. *Landsbergil*, ühel sotsiaaldemokraatlikul revolutsiooniministril, ei puudund õigus, kui ta seletas, et 1918. novembris oli ainult sõjalise ja majandusliku kokkuvarisemise kaasnähtus, mitte revolutsioon.

Seejuures — nii või teisiti — oli tegemist *ajaloolise silmapilguga*, kus

üksikud jõurikkad ja tugevad isikud võivad mõjustada otsustavalt ühe rahvuse kujunemist. Üldiselt üksik ei tee ajalugu, ka mitte üksik, kes teeb revolutsiooni. Aga revolutsioonilises situatsioonis üksik võib pöörata hoova, määrata suuna nii või teisiti ning oma sihiselguse ja oma tahtega tähistada aastakümneiks edespäidise ajalookäigu. Nii oli Ingelise ja Prantsuse revolutsioonis, nii oli viimati Vene revolutsioonis Leenini juures. Saksamaal puudus tugev isik. Peame püüdma selleparast minna kaugemale oma seoses.

Saksa revolutsioonil oli kolm pääülesannet: *kaao*se tegemine, *vahe*rahu maksmapanek ja *rahvaõiguse* loomine. Ta täitis need kolm ülesannet. Aga need kolm ülesannet ei olnud ainsad, mis olid ees Saksa revolutsioonil. Revolutsiooni ei ole veel, kui ta ei sunni lahkuma vägivalla või sääduseandlike vahendite abil valitsust ja ei pane asemele teist. Revolutsioon ajaloolises ja sotsialistlikus mõttes on olemas alles siis, kui võimule tulnud valitsusel on siht *kasutada oma võimu inimeste majanduslike ja sotsiaalsete vahetõrgete muutmiseks uue, objektivse arenguastme alusel*.

On Saksa revolutsiooni kriitikuid, kes heidavad talle eriti ette, et ta kohe ei astunud *produktioonivahendite sotsialiseerimisele*. See arvustus ei taba märki. Kõneldakse sotsialiseerimisest, siis peab eraldama, vahe sotsialiseerimise *võimalikkuse* ja *tahte* vahel, *idee* vahel, millest olakse juhitud, ja *sihi* vahel, mis endale asetatakse, *vahendite* vahel, mis on tarvitada, et see tahe juhtida teoks, teostada revolutsioonilise siht.

Seda võimalust novembripäevil 1918 praktiliselt ei olnud. Kujuteldagu kaasaegseks tolleagest olukorda Saksamaal. Saksa sõjaline võim on varisend. Keiser on põgenend. Kindralid teevad vaherahu. Sõjaväeosad voolavad tagasi võõralt maa-aladelt. Elsass-Lotring siirdub Prantsusmaa poole. Saksamaa on nälgind, on kaoslik, tal pole korraldatud majandust, korraldatud riiki. On rahvusliku lõhenemise hädaoht. Juba ilnneb lõunas ja läänes eraldumise

tendentse. Doonauriigi saatus ähvardab Saksamaad.

Selles situatsioonis praktiliselt ei võind olla juttu kodanluse peatsest varandustevõtmisest. Sotsialiseerimise katse olnuks ettekäändeks vaheerahu katkestamisel, võõraste vägede maaletulekul, riigi lõpetamisel, eraldamisel maailmaturust ja sellega juba nälgind masside otsekohesel naljutamisel. Kas võiks õigusega teha etteheiteid Saksa revolutsioonile, kui ta kohe ei sotsialiseerind? Ma ei arva.

Agaselle konstateerimisega asetatud küsimus ei ole täiesti vastatud. Ei puudund ainult sotsialiseerimise võimalus. Puudus ka tahe selleks. *Pääle vähete muutuvate kihtide Saksamaal ei olnud üldse revolutsioonilist taht.*

See puudus ühel teisel alal sai saatuslikuks. Iga tõelise revolutsiooni ülesanne on kindlustada ning ehitada saavutatud või — nagu Saksamaal — kätesattund — võimupositsiooni. Revolutsioonilise toimingu esimene käsk on *arve õiendamine põhjaläind süsteemi kandjatega*. Vastutus sõja ja selle hirmsa lõpu eest langes keiserile ja ta sõjaväelastele, junkruile, tööstuskapteneile ja suurrahanduse esindajail. Sõda oli paisand monarhhia maha. Kokkuvarisend süsteemi kandjad jäid alles. Ainult keiser pidi minema; kogu vastutajate hulgal aga ei kõverdatud juuksekarvagi. Monarhhia eluaegsed kohtunikud tehti vabariikliku õiguse kaitsjajaks. Vürstid ja kindralid liikusid maal ringi. Vabariigi vastased, vana režiimi pooldajad, vastutajad sõja eest olid Saksa vabariigi täisõiguslikud kodanikud!

Selles on Saksa revolutsiooni traagiline eksimus. See eksimus seletub ainult Saksa sotsiaaldemokraatia erilise käsitlusega *demokraatiast ja riigist*. Mitte kätesattund võim, vaid demokraatia on Saksa sotsiaaldemokraatidele üle kõige. Esimeste rahvavolinike, revolutsioonivalitsuse, proklamatsioon on küll kodanlikult tubli ja hästi demokraatlik. Saksa sotsiaaldemokraatia mõtleb, nagu *Landsberg* seda on konstateerind, mitte oma sotsialistlike sihtide teostamisest, ta mõtleb integraalse demokraa-

tia loomisest ja kaitses. *Ebert*, pärasine president, seletab, tema ei nõustuks ka Saksa rahva *ühe osa* allasurumiseks.

Saksamaal on revolutsiooni alul *kaks sotsialistlikku töölisparteid*. Mõlemad kokku moodustasid esimese rahvavolinike nõukogu. Iseseisvad on ühinemiseks valmis järgnevail alustel: 1. Saksa vabariik peab olema *sotsialistlik vabariik*. 2. Selle sotsialistliku vabariigi võim olgu antud *tööliste ja sõdurite kätte*. 3. Revolutsioonilisest valitsusest tulevad kõrvaldada kõik *kodanlised elemendid*. Vana Sotsiaaldemokraatlik partei vastab klausuleeritud tagasilükkega. Sotsialistlik vabariik, jaa, *kui* rahvuskogu selle otsustab. Võim tööliste ja sõdurite kätte, jaa, *kui* seejuures ei ole diktatuuri. Kodanlaste väljaastumine valitsusest — *ei*, sest muidu rahva toitumine halveneks.

Sellega Saksa sotsiaaldemokraatia asetub üldise *rahvamõiste* alusele, mitte proletarise *klassimõiste* alusele. Teiste sõnadega: ta jätkab kindlasti sõjas esindatud joont. Üldine rahvamõiste eitab diktatuuri. Saksa sotsiaaldemokraatia on kodanliste revolutsioonide traditsioonide vangis. Ta ei pane tähele, et sotsiaalsete revolutsioonide ülesanded on teised kui demokraatlik-kodanliste revolutsioonide omad. *Kodanlistel revolutsioonidel* on ülesandeks *eraomanduse kaitses, sotsiaalsel revolutsioonil* on ülesandeks *eraomanduse likvideerimine*. Sellele ülesandele peavad alistuma revolutsiooni meetodid, sest meetod ei ole siht endas.

Veimari *rahvuskogus* istub 421 esindajat, nende seast 163 sotsiaaldemokraati. Sotsiaaldemokraadid moodustavad 38,7%, nad *ei ole enamuses*. Siis toimub võimujagamine kodanlise keskkoha ja vana sotsiaaldemokraatia vahel. Vähemikuna sotsiaaldemokraatia saab vastutavaks kodanlise enamiku toiminguga ja selle poliitika eest. Saksa vabariigi põhisäädus töötatakse pääasjus välja kodanliste õpetlaste poolt. See põhisäädus, vastavalt rahvuskogu kodanlisele enamikule, ei ole sotsialistlik, see on kodanlik-demokraatlik. Sellest kodanlik-demokraatlikust lähtekohast

revolutsioonivalitsus kord lööb maha *Spartakuse rahutuse* sõjavägede abil, teine kord laseb töölismasside poliitilisele üldstreigile lennata pääle *Kapp-putši*.

Noore vabariigi lähim ülesanne oli *sõja* ja selle järelduste võimalikult täielik *likvideerimine*. Likvideerimise juurde oleks kuulud sõjasüüdlaste vastutuselevõtt. Sellest ei mõeldud, kuna rahvuskogu kodanlik-sotsialistlik koalitsioon ise ei olnud täiesti süütu. Likvidatsioon toimus päämiselt selgusesaamisega endistes vastastes. Seejuures ebaameeldivad ülesanded satuvad enamalt jaolt sotsiaaldemokraatidele. *Hermann Müller* kirjutab alla *Versailles'i lepingu*. Sotsiaaldemokraatia asetub *täitmispoliitika* etteotsa. Ta läheb Spa ja Londoni rahvusvahelistele konverentsidele, ta astub välja *Dawes-plaani* ja *Young-plaani* eest, *Hoover-plaani* eest. Nõnda Saksa sotsiaaldemokraatia koormab ennast ikka uute vastutustega, millest töölisklass ikka vähem ja vähem suudab aru saada.

3. SAKSA KONTREVOLUTSIOON.

Saksa kottrevolutsiooni juured on faktis, et hukkund süsteemi esindajad said täisõiguslikeks Saksa riigikodanikeks, et nende eraomandust ei konfiskeeritud, riigiparaati ei puhastatud. See fakt ise põhjeb Saksa sotsiaaldemokraatia demokraatlikus riigikäsitusel. See keeldus Eberti järgi, nagu nägime, alla surumast ka *üht osa* Saksa rahvast.

Välispoliitilised olukorrad, sisemine majanduslik areng ja maailmamajanduskriis moodustasid arsenaali, millest Saksa kottrevolutsioon võttis oma relvad.

Välispoliitikas noor vabariik tehti vastutavaks endiste sõjavaenlaste eest. Iga välismaine surve kirjutati vabariigile uksepiidale. Kõrvalseisjad, praktilise valitsuspoliitikaga koormamata *monarhistid* piitsutasid välispoliitika meetodeid ja lükkasid süü esijoones sotsiaaldemokraatiale.

Vastupidisel postil loid *kommunistid*. Ka need ei ole koormatud valitusevastutusega. Nad leiavad, vastupidi, rikkalikku poliitilist toitu koormatusest, mille Saksa sotsiaaldemokraatia vähemikuna riigis peab võt-

ma selle riigi eest. Maailmamajanduskriisi mõjude all Saksa majandus ei või elustuda, ja nõnda ka Saksa sotsiaaldemokraatia on sunnitud loobuma oma varemast välispoliitilisest seisukohast. Ta peab liituma oma vastaste ja ägedaimate arvustajate põhimõttega: peab loobuma täitmispoliitikast, peab tunnustama võimetust hääkstemismaksude maksmiseks. Laiade rahvamasside silmis, kes ei tunne tõelisi seoseid, sotsiaaldemokraatlik välispoliitika on pankrotis, vabariigi vastastel ja vaenlastel on olnud õigus.

Saksamaa *majanduslik areng* on kahe inflatsiooni tähistatud. Saksa kapitalistid ei ole süütud neis inflatsioonides. Nad uskusid uuendada produktiooniaparaati riigi- ja eravõlgade likvideerimisega, võivat seda viia tehnika viimsele astmele ja seda laiendada. Selle aparaadiga nad lootsid vallutada uuesti sõjas kaotatud majanduslikud positsioonid ja lüüa võistlejaid maailmaturul. Kapitalistliku arengu haripunkt, mis enam ei leia uusi turgusid, ja maailmamajanduskriis on kujundand selle sihi illusiooniliseks.

Kuna ühelt poolt Saksa majandusmeeste lootused on kärisend, Saksa rahva laiad massid on sõja järeldustel ja inflatsioonide tõttu vaesestund. Mitte vormiliselt, aga materiaalselt on praegu ainult *kaks klassi*. Kapitalistid ühel pool, proletarid ning keskklassi proletariseerund sihid teisel pool. Ühelgi teisel kapitalistliku kultuuriringi maal ei esine klassirivevus nii kaugelt ja selgesti kui Saksamaal, kui jätta kõrvale väike Austria.

Saksa kottrevolutsiooni jõud on esialgu *selgusetud* ning *ülevaatetud*. Nende traaditõmbajad hoiduvad esialgu pimedalt taustal ja lasevad ajal töötada enda eest. Nähtavasti *Hitler* on Saksa kottrevolutsiooni kandja. Aga Hitler on ainult tõriist, mitte iseseisvalt toimuv kuju. Tõepoolest on tõukejõud *junkrud* ja *rasketöösturid* oma monarhistlike sabarakkudega.

Hitler lööb lahti oma rahvussotsialistliku liikumise, ja tal esialgu on edu. *On olemas rahvussotsialistlik liikumine, pole aga rahvussotsialismi.*

Rahvussotsialistlik liikumine ei ke-
hasta kindlat õpetussüsteemi. Ta
kandjad koostuvad rahvastiku mit-
mekesistest kihtidest, ühtlase ühis-
kondliku sihta, muu maailmavaateta
kui see, et vanade olukordade asemele
peab tulema mingi uus, alati üks-
kõik, mis on see uus. See on vaade,
kuid mitte maailmavaade. Sää! leia-
me *töölisi*, kes on meeleheitel ühe või
teise proletaarse partei poliitikast.
Sää! on vaesusse sattund keskkihtide
osi, *väikekodanikke* ja *pensionäre*.
Sää! on *talupoegi*, kes murduvad ma-
janduskriisi koorma all. Sää! on *des-
peradosid*, ühiskonna *seiklejaid*, kes
on heidetud ära kindlalt eluteelt.
Sää! on miljonid *töötuid*, kellele
Hitler lubab leiba ja vabadust.

Rahvussotsialistid vajavad ainult
tarvilikku liikumisvabadust, orga-
nisaatorlikku pääd ja raha nende
kihtide koondamiseks. Liikumisvaba-
duse kindlustab neile demokraatlik
vabariik, kuna see taganeb ikka
sammhaaval kuritegelike bandede
eest. Organisaatorlikult arenend pää
ja südametunnistusega demagoog sam-
al ajal, keda nad vajavad, on Hit-
ler. Raha voolab teadlike kontrrevolu-
tsionääride allikaist, rasketööstuse
kassadest, junkruilt ja värsidelt.

Saksa sotsiaaldemokraatia ja Sak-
sa vabariigi silmis suurim hädaoht
on Hitleri fašismis. Selle vastu suun-
dub võitlus. Tõelist, taustal olevat
hädaohtu, tõelist fašismi, aga ei
nähta, kuni see annab tunda spon-
taanselt. Selle fašismi kandjad on
täiesti teisest puust kui auahne,
vaimselt huvitu Hitler. Siin valitseb
arusaama selgus, energia ja tahe,
ja poliitilise kogemuse kõrval ka in-
tellectuaalne üleolevus. Kui Hitler
oma rahvussotsialistlikus liikumises
on tumestand klassivastolud, siis
*nüüd klassivahekorrad ja klassivas-
tuolud esinevad selgesti.*

Kapitalistliku Saksamaa ülemkiht
ei tunne ju piinlikkust. Ta ei ole
puudutatud südametunnistusepiinast.
Ta paneb *Hindenburgi*, kelle Saksa
töölised just on valind nii hiiglavalt,
kohale, kuhu see kuulub põlvnemise,
meelsuse ja tegevuse tõttu, ja vana-
mees leiab tee tagasi oma mina juur-
de. *Brüning*, keda on peetud riigi-
meheks, aetakse minema nagu king-

sepapoiss. Ta langeb, mitte et ta oli
teind lepinguid sotsiaaldemokraa-
tiaga. Ta langeb, kuna muidu rah-
vussotsialistid saaksid ta pärijaiks,
ja seda kontrrevolutsioonilisest seis-
kohast peab takistama.

Brüningi järele langeb *Preisimaa*.
Saksa töölisklassi mõeldud alustugi,
mille hääks see oli toond uskumatuid
ohvreid. Üks leitnant ja kaks sõdu-
rit saadavad korda riigipöörde. See
näitab, kui õnsad on tõeliselt vunda-
mendid. Peab ainult veel konstatee-
rima ühe olemasoleva fakti.

Kommunistid veel kunagi pole män-
gind tõsiseltvõetavat hädaohtu Saksa
kontrrevolutsioonile. Nii oli siis kü-
simus selles, et *sotsiaaldemokraatia*
heita välja selle võimupositsioonist.
See on õnnestund jõudu tarvitamata.
Nüüd kontrrevolutsiooni kandjail
tuli puhestada oma vahekord Hitle-
riga. Riigipäevavalimised 31. juulil
1932 ei toond talle loodetud enamiku.
Valitsusevõimelise riigipäeva-
enamiku kujundamine ei olnud või-
malik. Kontrrevolutsionäärid tõmba-
sid alul tagasi rahalised toetused,
millega see oli korraldand oma hiigla
edu. Külmast poliitilisest üleolust
lükati tagasi rahvussotsialistide rün-
nakrühmade võtmine riiklikku polit-
seisse, et pääseda mööda rahvussot-
sialistliku miilitsa hädaohust. Hitler
lõpetas need käigud ja tegi näo, nagu
tahaks siduda ennast katoliikliku
tsentrumiga. Sellele liidule, jõudis
ette *Papen-Schleichen-Gayl'i* trium-
viraat. See vilistas parlamentlikule
komöödiäle ja ajas Brüningi riigi-
päevale järele. See oli küll teine
avalik põhiseaduse rikkumine, aga
selles kontrrevolutsionäärid olid juba
pisut harjund. *Neile oli oluline nende
klassihuvi, mitte demokraatia ega
vabariik.* Nii tee viis diktatuuri
poole, millel on hoopis teine nägu
kui sel fašistlikul viirastusel, mis
kollitas Hitleri liikumisest.

Kontrrevolutsioon on teind oma
töö ilma nimetamisväärse vastupa-
nuta. Saksa töölisklass on lõhesta-
tud ja jõuetu. Preisi positsioon ei
leidnud muud kaitset kui valimis-
võitluses ja odavaid esitisi kohtule,
mis on kontrrevolutsiooni ümmarda-
ja. Uued riigipäevavalimised peavad
sõltuma Saksa Mihkli ülalpidamisest

Nõukogude Liidu sfinks.

„Peab oldama täiesti ebatäädlik sellest, mis on suur revolutsioon, kui ei olda veendumusel, et sellest (Vene revolutsioonist) sünnib midagi, ja midagi, mida maailm enne ei ole tundnud“.

Vandervelde a. 1930.

Vaevalt maailmas on olnud nii pooldatud ja nii halvaks pandud maad, kui on Nõukogude Liit. Selle imetlajad on näind selles paradüüsi, selle vastased põrgut. Mõlemad on eksind. Tõenäoliselt õige definitsiooni andis mulle üks nõukogude komissar

Moskvas jaanuaris 1932, öeldes: „Ärge arvake, et see on mingi paradüüs; siin tehakse rasket tööd, ja kes sellega ei nõustu, ei sobi siia maale“. See vaatekoht on sama reaalspoliitiline kui külm. Enamlaste vastaste suur viga on nende arvustuses Nõukogude Liidule on olnud selles, et nad on asetand omad olud Nõukogude Vene olude kõrvale. Nii tehes võib jõuda väga eitavaile tulemustele. Kuid see on sama ebasotsiaalne kui ebasotsialistlik vaatekoht: nii unustatakse hoopis need ajaloolised ja ühiskondlikud olud, millele kütkes Vene revolutsioon sündis. Tean, et

Brüningi langemisega, Papani presidiaalkabinetiga, Preisi looga ja riigipäeva laialiajamisega kontrrevolutsioon on saand jalule. Selle otsustavuse ja hoolimatusega, ametnike-aparaadi puhastamisega, riigikaitse ja ühtlaselt suunatud Teraskiivri abil ta valitseb. Parlamentlik-demokraatlik režiim on lõpetand oma olemasolu; mis on jäänd rahvaõigustest, on farsse.

4. SAKSA ÕPETUS.

Meil ei ole anda õpetusi ega nõuandeid Saksa parteiseltsimeestele ja töölistele. Vastupidi, meil on õppida nende kogemustest.

Milles on see õpetus.

Kõigepäält mõne fakti märkimine. Saksa tööliklass uskus võivat kindlustada demokraatia pinnal revolutsioonilised saavutised. Kuna tal ei olnud seljataga absoluutset poliitilist enamikku, ta uskus koos kodanliste demokraatidega võivat luua sotsialistliku tõusu eeltingimused. See oletus osutus traagiliseks eksituseks. Mitte ainult, et ta koormas end vastutusega, mis kasvas kodanlike enamikuga poliitikast. Ta mitte ainult ei nõrgestund selle poliitika tulemustest. Kontrrevolutsiooni arengu ahele ta pidi loobuma sammammult saavutatud positsioonest. Need ei olnud kuidagi poliitilised võimupositsioonid. Ka tähtsaimad sotsiaalpolii-

tilised positsioonid on kaotatud. Sotsiaalkindlustus on saboteeritud, töötute toetus halvendatud, tariifiõigus ühe suletõmbega kaotatud, Saksa tööliste elamistase halvendatud. Omaegsed nii uhked materiaalsed saavutised on purustatud, üldine vaesustumine ja viletsustumine, nagu Bebel 1911. a. nii selgesti nägi ette, on saand faktiks.

See tulemus algatab küsimuse, mis asetub iga tööliikumise, iga sotsialisti ette: *sotsialistliku teostamise eeltingimuste* küsimus. Tee sotsialistlikule tõusule ei lähe kapitalistliku tõusu kaudu, see läheb *kapitalistliku kriisi* kaudu. See teadmine tingib üldiste arengusuhete, nagu klassivõitluse meetodite ja taktika, revideerimise. Fašism on ainult kontrrevolutsiooni erinähe. Kontrrevolutsiooni aga lüüakse revolutsioonivõitluse, mitte kodanlike demokraatia abil, mille poole apelleerivad praegu Saksa partei seltsimehed.

Saksa kogemused on liig tõsised, et neid võiks valada ilusaisse nõuandesse ja mõteteradesse. Siin ei ole tegemist ainult üksikute tõeliste või arvatavate vigadega, tegemist on *suurima laiusuga ajalooliste sündmustega*, küsimustega, mis asetuvad ühe maa tööliklassile ja mis sellepärast vajavad tõsisit uurimist. See uurimine on partei, nii üksiku kui terviku kohus.

omas reisiaruandes võin ainult tõestada neid konkreetseid saavutisi, mida nägin oma silmadega, kuid mõne välismaise töölise aruanne, töölise, kes „viis kuud on eland Vene töölise seas,“ ei ole kindlam allik, sest küsimuses ei ole, kas Vene töölise elu on parem kui Saksa, Ameerika või Soome töölise oma, vaid selles, kas ta elu on parem nüüd kui enne revolutsiooni või parem kui 1921. aastal, kui laine põhi oli saavutatud. Ainult see, kes on eland Vene töölise seas siis ja nüüd, võib arvustada sellisel, et see tähendab midagi nii ajalooliselt kui sotsiaalselt. Ülistused ja mõnitused — neil võib olla propagandatähendus, kuid kindlamaid inimesi need ei rahulda.

Mäletame, kuidas veel mõne aasta eest ajakirjanduses ennustati enamlastevõimu langemist. Nüüd ei kõnelda sellest enam, vaid ainult: kas viis-aastak õnnestub või ei? Ja on mindud veel kaugemale! Taani valitsuse sotsialistlik pääminister Stauning ütles hiljuti ühes oma kõnes, et Nõukogude Liidu majanduslikku organisatsiooni võivad tarvitada muudki maad, ja Soomes Dr. Br. Suviranta tõendas Rahvusmajandusliku ühingu koosolekul, et kapitalistlik majandus on seevõrra ummikus, et võib kõnelda selle langemisest ning venepärase riikliku sotsialismi astumisest selle asemele. Nii võib kõnelda kodanlane, kuid issand hoidku sotsialisti, kes sõandaks vihjatagi sellele: siis võimud oleksid hirmul!

Ma ei ole varem käind Moskvast. Kuid kõigi nende ajalehtede teadete järgi, mida olen legend, ootasin midagi õudset. Sellist ei näind. Ei näind kusagil uhkust, kuid ei näind ka seda viletsust, mida olen näind Lääne-Euroopa suurlinnade tänavail. Vastatakse, mulle olevat näidatud ainult hääd. Aga kui meiegi maale tuleb võõraid, eks neilegi näideta häid külgi? Või viiakse neid vaatama töötute sabasid, keldrikortereid jne.? Teie ei pääsnud poliitilistes vanglasisse, öeldakse mulle. Ei kat-sundki, kuid kas meie maal kõik vä-liemaalased pääsevad vaatama poliit-ilisi vange?

Kohe pärast seda, kui Nõukogude Liidu majandus oli saand jalule,

muutus kodanluse suhtumine temas-se. Mu ees on hulk kodanlike teadus-meeste, finantsistide, majandusjuh-tide otsusi. Lloyd George ennustab, et Nõukogude Liidust tuleb maailma rikkaim ja sellega võimsaim maa. Hulk Saksa tööstureid, kes käis sääl 1931. a. märtsis, ütleb, et „venelastel on esmaklassilised masinad ja käiti-seid“. „Harpers Magazine'is“ (oktoober 1930) kirjutab Duke ülikooli professor Hoover, kes on eland aasta Venemaal, hoolimata sellest, et ta on enamlaste äge vastane, et „Nõukogu-de Liidu tulevik tõstab produktiooni ja kümne aasta pärast loob töölisele sellise elamistase, et vähetasutud Euroopa tööline peab kadetsema“. Ta lisandab veel, et on tähtis tunnus-tada õiglaselt enamlaste saavutisi ja olla valmis tarvitama oma hääks neid võtteid, mis on hääd ja sobivad meiegi oludesse. Ta kardab kodanlise kultuuri saatust, kui kommunism võidab, kuid samas ta lisandab, et kui „ko-danline kultuur jõuab õppida midagi. Nõukogude Liidu ühiskondlikest ja majanduslikest kogemustest, siis Vene revolutsioon tõepoolest on mõjus-tand inimkonna edu nagu suur Prant-suse revolutsioongi.“

Meie, sotsialistide, seisukoht enam-lusele on selge: meie hülgame selle taktika. Meie ei või seda tarvitada Lääne-Euroopas, kuna see viiks töö-lisliikumise enesetapmisele. Võime vastata enamlastele nagu Lenin vas-tas Bebelile, kui see 1905. aastal püü-dis lepitada enamlasti ja vähemlasti: „Tunneme suurt austust Bebelist, ent kui on küsimus võitlusest meie maa tsarismi ja kodanluse vastu, peab-antama meile õigus määrata ise oma seisukohad“.

Kuid meie eitav seisukoht oma maa „kommunistidesse“ ei või takistada meid nägemast tõe sellisena kui see on Nõukogude Liidus. Igaüks, kes läheb sinna, märkab, et on käimas võimas ehitustöö. Ikka enam meie Internatsionaalis pääseb võimule see arusaam, et peame saama teada *tõtt* ja *objektiivseid* andmeid sellest, mis õieti toimub Venemaal. Vaevalt need kirjutised, mida vabritseeritakse ku-sagil Berliini artiklitöökojas, rahul-davad enam inimesi. Kõnelus „Pot-jomkini küladest“ on liiga lihtne:

mingi maa ei püsi ainult nende varal 15 aastat ja veel sellistes olukordades kui Nõukogude Liit on eland. Knikerböckeri raamat oli ses suhtes isiklik jõuproov: isik ise on enamuse äge vastane, kuid sõandab sellest hoolimata *näha*, et sääl toimub võimas ühiskondlik ehitustöö. Teine näide on „Berliner Tageblatt“i mulu Moskvast väljasaadetud kirjasaatja Paul Schefferi kirjutis, milles ta ütleb, hoolimata ägedast arvutusest enamlaste majanduslikule ja poliitilisele toimingule, päale muu järgmist: „Lõppeks sääl neil aastail on loodud nii palju õiget sotsialismi, on loodud riigi- ja produktsooniaparaat, mis küll veel ei toimi ideaalselt, kuid igatahes toimib. Venemaa sotsialism ei ole veel 1917-st aastast päale tõestand oma eluvõimetust, vaid see on otsund endal eluvõimalusi teatud olukordades“.

Sveitsi sotsiaaldemokraatliku partei kongress määras oma seisukoha Nõukogude Liidule 1931. a. järgmiselt: „Š. S. P. peab Vene revolutsiooni ajalooliselt suure tähendusega nähteks, mille abil Vene töölisklass on jõudnud juhtima miljoneid Vene talupoegi feodalismi orjusest vabandusse. Nõukogude Liidu ehitus viisaastaku põhjal on võimas katse kollektivistliku plaanmajanduse teostamiseks ühel suurimal maal. Kui see katse õnnestub, Venemaa revolutsioon võib anda tähise muilegi maile omandussuhete muutmiseks ühismajanduse alusele, selgi korral, kui need tarvitavad teist taktikat“.

See otsus tõestab, et sotsialistlikes ringes püütakse arvutada Nõukogude Liidu olukordi objektiivsemalt kui senni. Sest ei või olla kasulik meie parteile, et saame kuulda ainult negatiivseid külg, ja veel vähem meie maile, et ei tunta säälseid saavutisi. Kõige nõrgem strateegia majanduseki on alahinnata võistleja jõudu. Lootkem, et Otto Baueri, Vandervelde j. t. viimaste aegade kirjutised on selle eeltunnused, et meie Internationaali ringides hakatakse arvutama olukorda sellisena kui see on, olgu sotsialistlikud ennustused Nõukogude Liidust õiget või ei. Sest ka Marx ja Engels omal ajal pidasid võimalikuks, et sotsialistlik areng Venes võib

minna teisiti kui mujal. Samal ajal, kui ütleme enamlastele, et areng Euroopas ei või minna savuti kui Venemaal, kuna ajaloolised ja ühiskondlikud olud on erinevad, tunnustame, et tee sotsialismi poole Venemaal *võib* olla teine kui meil.

Viisaastaku õnnestumises enam ei kahelda. Kuid, öeldakse, see toimub töölisklassi kulul, kahtlemata. Aga kapitalismi stabiileerumine? Kas see ei ole toimund töölisklassi kulul? Eks kapitalism jälle püüa kahjuta pääseda kriisist, samal ajal kui miljoneid inimesi elab suurimas viletsuses? Kapitalismi stabiileerumises saab kasu kõigepäält kapitalistideklass; viisaastaku „stabiliseerumisest“ on kasu kogu rahvale, ja nagu Max Adler õieti märgib, viisaastaku tõeline tähendus on viletsuse kordkorralises kõrvaldamises; kapitalismi püsimine tähendab, nagu hulk kapitalistegi tunnustab, viletsuse lisandumist alalise töötaolu näol, kuni uus kriis jälle vapustab süsteemi.

Kuid Venemaa ja Itaalia on diktatuurimaad ja siis sellistena käsitlevad. Midagi ei või olla ekslikumat, ebateadlikumat, ja ebasotsialistlikumat kui selline väärkõrvutus. Ei ole ju küsimus vormist (diktatuur, vabariik, monarhhia j. m.) vaid vormi sisust. Vene sotsiaaldemokraatliku partei juht Dan on ikka hoiatand sellise väärkõrvutamise eest. Ta määritleb õieti nende diktatuuride sisud järgmiselt: „Bolševism on sündind töötavate hulkade revolutsioonilisest liikumisest, teadvusse ärgand hulka-dest, kes veel ei ole küpsed, kuid süiski instinktiivselt püüavad teostada ühiskondlikku revolutsiooni; fašism on sündind röövijate klassi püüdest ehitada tõke ühiskondlikule revolutsioonile.“ Otto Bauer läheb veel kaugemale, uurides „proletariaadi diktatuuri“ Nõukogude Liidus: „See juhtiva eeskujuta olev pööre toimub diktatuuri valitsedes ja võibki toimuda ainult selle valitsedes. Ainult terroristlik diktatuur võib sundida 150-miljonilise rahva parema tuleviku saavutamiseks alistama nii suurtele ohvritele praegu.“ Huvitav on ka Inglise sotsialisti Bertrand Russell'i arvustus: „Bolševistid on näidand sel-

Proletaarlise kirjanduse probleemist.

Kirjandus on üks inimese orienteerumisevorme maailmas. Iga kirjandusteose on autori maailmakäsituse väljendus, ka siis, kui ta ei anna midagi peale kenitlevate meeleolude. Just see elutunnetuse omandus on kindlustanud kirjandusele sügavaima ja laeima mõju, vaatamata väiteile, et kirjanduse põhi-väärtused ja sügavamad mõjutingimused peituvad ainult tema n. n. esteetilisis omadusis. Tõsiasiaks jääb ometi, et sügavamad ja mõjuvamad teosed on olnud sügavad ja mõjukad enne kõike oma elukäsituse sügavuse poolest. Kunstiteoses see elukäsitus avaldub küll esteetiliste sujundite kaudu, s. t. pole antud mitte mõistetena nagu teaduslikus traktaadis, vaid tundepäraselt mõjuvate kujutluste kaudu, kuid seepärast pole meil veel põhjust jagada arvamist, mis vahendi muudab sihiks ja vägivaldselt püüab lahti kiskuda kunstilist loomingut elutõelikkusest, kust ta õieti ammutab oma jõu. Selline kunstikäsitus on olnud omane üksikuile kunstivooludele, peegeldades nende üldist tõelikkusevaenulist ellusuatumist ja jääbki vaid ajasümptomiks.

Maailm aga, milles inimene sel viisil oma kirjanduslike väljenduste kaudu orienteerub, on enne kõike ühiskondlikus sidevuses elavate inimeste maailm. Inimene, kelle elusuhete, elamuste, tahete, tunnete maailm on kirjanduse kujutusala, on ühiskondlik olend, kes alistub seadusile, mis valitsevad sotsiaalset arengut. Ajalooline materialism on viinud meid terve rea selliste seaduste tunnetamisele, millede seas on valdavaim koht ühiskonna klassidesse jagunemise printsiibil.

On ilmne, et seadused, mis kujundavad ühiskondlikult elavaid inimgruppe ja määritlevad üksikisiku seisukoha maailmas, ei võimalda erandit ka inimese vaimlisile eluavalduisile, millede hulka kuulub kirjandus, seda enam, et viimane ise toidab end ühiskondlikust tõelusest.

Klassidesse jagunenud ühiskond sünnitab klassikuuluvusega inimesi. Pidades meeles alles lahendamatud probleemid, mida on ühenduses selle marksistliku lausega võime seda rakendada ometi küllalt tulemusrikkalt ka kirjanduslike nähete vaatlusel.

Võib kõnelda üldinimlikest omadu-

gesti ühe tähtsa asja, nimelt et *sotsialism arenematuil mail* peab olema aristokraatlik, mõne teovõimsa inimese asi, kes on „klassiteadlike proletaaride“ võrdlemisi väikese hulga juhtideks.“ Nii kirjutavad Lääne sotsialistid, mida meie maa kodanlus ikka annab eeskujuks meile!!! Ent mis ta ütleb siis, kui meie hakkame nii kirjutama?

Nõukogude Liit on olnud ikka Euroopale suur sfinks, ja sellisena ta jääb veelgi püsima. Üks asi igal juhtumil on selge: viisaastak ei ole mingi utopia; see on tõelisus. „Siamaani see kava on toetand suurel määral Nõukogude Liidu võimukasvu, oma esialgset tähendust“ (Knickerbocker). Samal ajal Euroopa suurpangad seletavad, et Nõukogude Liitu võib usaldada ja et see on täitnud tingimusi

täpselt. Nõukogude Liit ei ole siis mingi ebakindel katse. See ei tarvitse olla šabloon Euroopale, kuid seda katset tuleb uurida, mitte pimedada viha ega pimedada imetlusega, vaid tõelisi saavutisi arvestades erapooletul pinnal.

Palju Nõukogude Liidus on juhtunud sellist, mida meie, sotsialistid, ei või hääks kiita. Tahame minna teist teed sotsialismi juurde. Kuid teiselt poolt peame mõistma neid olusid, mis on sünnitanud Vene revolutsiooni. Saame näha veel palju viletsust. Kuid üks seda olnud ka Prantsuse revolutsioonis, mida ometi võime käsitleda asjalikult ja objektiivselt! „See (Vene revolutsioon — C. S.) saab tunda veel palju viletsust ja õudust,“ ütleb Vandervelde. „Kuid see on iga sünnitamise säädus“.

sist inimese hingestruktuuris ja teadvuses, ometi ei saa enam aidata selle juures ühiskonnaklasside määravat inimese kujunemises ja ta eluavalduis. Teadlikult või alateadlikult esindab kirjanik oma klassi. Ta eluvaade ja suhtumine oma aega, orienteerumine iseendas ja välisilmas on kujunenud tegurite mõjul, mis on ühised temale ja ühiskonnaklassile, kuhu ta kuulub. Teadagi esindab siis ka ta looming selle klassi püüdeid, eluvaadet, tundelaadi.

Siinkohal olgu aga uuesti meenutatud võimalusi, mis üldinimlikkuse näol võivad teose suhteliselt tõsta üle klassisiduvuse, mis ei sünni aga niipalju klassisugemete kulul või nende asemel, kui nende kõrval. S. t., et ka üldinimlikke tunge, igatsusi, suhteid kujutav teos jääb ühiskondlikult tingitavaks, elab teatud määral siiski kujutlusist, mis reedavad teose ühiskondliku päritolu. Muidugi on nad mõnel puhul märgatavad ainult väga koolitatud silmale, kuid siiski olemas, sest pole mõeldav inimese abstraherumine tõelikkuse piirkonnast, mis ta olemasolus mängib otsustavat osa.

Sellise suhteliselt „vaba“ kirjanduskihi kõrval esineb aga teine suur lade, mis juurdub otseselt ühiskondlikes tõelussuhteis, vaatleb ja käsitab neid, kujutab inimest ja maailma elutegelikkuse tingimusi. Peale realistlike ja naturalistlike kirjandusteoste võiks reastada siia terve hulk kõige erilaadsemaid kirjanduslikke sulesünnitisi, mis ühel või teisel kombel kujutavad inimest ühiskondlikes vahekordades.

Neis teoses peegeldub paratamatult kirjaniku ilmavaateline seisukohavõtt, ka siis, kui autori objektiivsus ei lase tal oma seisukohti kusagil esile. Olu pole siin niipalju autori poolehoidu või vastumeelsuseavaldusi tegelasisse või olukorrisse kui tema üldises nägemis ja käsitluslaadis. Omadused, millised siin avastuvad, on lõplikus instantsis tagasiviidavad autori klassikuuluvusele.

Keskaegse feodaalühiskonna valitsev klass leidis oma väljenduse kangelasepases ja rüütliromaanis mis kiitsid isandate vahvust ja hinge suurust. XVIII sajandi hoovkondade

aristokraatia avaldus klassistsitlikus tragöödias, mis ülistas rüütlikke voorusi ja kuningatrüüdust. Kui toodi lihtkodanik lavale, siis ainult selleks, et teda naeruvääristada.

Tõusev kodanline klass lõi XVIII sajandil kodanlise romaani ja kõigepealt Inglismaal, kus see seisus oli saavutanud tugevaima seisukoha. XIX sajandil, kodanluse majandusliku ja poliitilise võidu ajajärgul, tekkisid kirjanduslikud voolud, mis kajastasid ilmekalt selle klassi tõusu. Olgu näited Prantsuse kirjandusest, kus ühiskondlik areng teostus puhtelt. Sajandi alguse romantism — vastoluline võitlusajajärk feodaalühiskonna jäänuste ja kodanlik demokraatismi vahel. Sajandi keskpaiga poliitiline kirjandus, tekkiv realism — liberalism — võiduteadvuse periood, mida ei varjutanud veel vastuolud; demokraatia saavutamine tundus lahendusena, mis pidi lõpuliikult korraldama ühiskonna. Sajandi lõpu naturalism ja äärmine individualism — uute vastuolude teadvus proletariaadi tõusu tagajärjel, naturalismis selle julge nägemine, individualistlikus sümbolismis põgenemine selle eest.

Nii on suurte ühiskondlikkude muutustega käinud kaasas muutused ka inimkonna vaimlises elus. Uued tingimused on loonud uue elukäsituse, uue arusaamise ühiskonnast, moraalist, on moondanud kogu maailmapildi. Ja ikka on olnud ajajärgu valitsev klass see, kelle eluvaadet ja püüdeid on väljendanud kirjandus.

See üldseadus saab arusaadavaks kui tuletame meelde, et vaimlise kultuuri edendamine eeldab majanduslikku jõudu, mida ei oma allarõhutud klassid. Iseseisvaks klassikultuuriks ei piisa paljast klassi ja ta teadvuse olemasolust, on tarvis vaimliste jõudude tagavarasid, mis omakorda eeldavad hariduse saamise võimalusi, hariduse levitamise aparatuure, lühidalt — iseseisvat majanduslikku ja vaimlist vastupanu jõudu. Kuni see puudub, on ühe ajajärgu vaimline kultuur valitseva klassi monopoliks.

Tõsi küll, kodanline romaan sündis ajal, mil kodanlus polnud saavutanud veel oma poliitilist ülevõimu.

Kuid juba oli ta majanduslik seisukoht valdav toleaeegses ühiskonastruktuuris. Kaubandus ja ärkav tööstus olid kodanluse käes ja muutsid võimuks, mis kõrvaldasid feodaalse suurmaamanduse ainuvalitvusi. Kodanline seisus valitvses niivisi XVIII sajandi majandust juba enne oma poliitilise võimu saavutamist. Püüdes mõista ühiskonna vaimliste pealishitiste (nii nimetatud marksisitlik teadus inimkonna vaimlisi eneseavaldusi) sotsiaalset tingimust ei saa ei siis pidada ühe klassi poliitilist võimu veel selle ajajärgu peakriteeriumiks. XIX sajand on struktuurilt kodanluse võidusajand kogu Lääne-Euroopas, vaatamata sellele, et selge poliitilise kajastuse leidis see vaid Prantsusmaal, kus teostus kodanline demokraatia. Saksamaal püsis kuni ilmasõjani vana seisulik-monarhistlik feodaalkord, mille seespool teostus aga sama kindlat kui Prantsusmaal kodanluse üleminek valitvseks klassiks. Ka Venemaa liitus selle arenguga läinud sajandi keskpaigast alates.

Seda üldreeglit valitvse klassi kultuurilisest monopoliseisukorrast, mida vaatlesime, täiendab aga, nagu igat reeglit, rida erandjuhte. Oma rahva kultuuriarengust meenub meile ilmeka vastunäitena rahvaluule püsimine ja levik ajal, mil seda looja klass oli rõhutatud kõige pimedamasse orjusse. Vastavaid „näiteid“ võib leida iga rahva arengult.

Kirjanduslik-luuleline väljendus sünnib inimese eneseväljendustarbust, mida ei suuda lämmatada raskeimadki elutingimused. Kõige madalamal kultuuriastmeal avaldub see juba rahvaluulelises loomingus. On aga tähelepandav, et niipea kui kõrgema kultuuri mõjud imbuvad vastavasse kihtidesse, selle spontaanse luuleloomingu allikad kiuvavad. Kiriklik kultuur, kus ta vallutas tugevaimalt ja elamuslikult meie rahvahinge, suretas rahvalaulu. Iseloomukaim näite on rahvalaulu kangumine Saaremaal pietismi mõjul. Rahvaluuleline looming areneb vaid niikaua kui rahvas püsib teatud primitiivsuse tasemel. Arenenema sotsiaalse struktuuri juures loovutab ta oma koha kunstluulele.

Ka viimase puhul valitvse klassi mõju ei pruugi olla erandita. Kunstnik, kes on võrsunud sotsiaalselt alamast klassist, säilitab endas paratamatult sellele klassile olemuslikke eraomandusi, selle klassi tunde- ja nägemislaadi, jääb selle klassi väljendajaks. Ainult on need juhud võrdlemisi harvad, kus sellise rõhutatud klassi esindaja küünib kirjandusliku eneseväljenduseni. Suurema osa selliselt ülestöötanud kirjanikke absorbeerib aga valitvse klassi kultuurrõhustik, sulab sellesse ja vahest ainult üksikud sagedem lasevad temas veel ära tunda ta algupära. On selge, et sel juhul ei saa olla enam kõnet temast, kui vastava klassi esindajast kirjanduses.

Teisest küljest on aga tähelepandav üks seik, mis valgustab ühtlasi vaimlise loomingu suhtelist vabadust. On olnud väga tugevaid ja suuri kirjanikke, kes ise olles pärit valitvsest klassist, on saanud alamate klasside eluvaate ja püüete väljendajaks. Sama nähe, mille tõttu kodanlusest põlvenenud ja kodanlasena elav Marx ja hulk teisi intelligente on reastunud proletariaadi võitlusrindesse. Võiksime näitena tuua Tolstoi, kes vabastas end tõusva kodanluse pealetungivaist ja vana aadli sissejuurdunud käsitustist ja suutis sisse tunda niivõrd sügavalt vene talupoja hingelaadi, et ta loomingus peegeldub selle klassi iselaad kogu ehtsuses, mitte väljaspoolt nähtuna, vaid sisemiselt läbituntuna. Ja mitte ainult sääl, kus ta otseselt kujutab talupoega, vaid ka suureltskonna kujutusis, kus ta oma objektiivsuse ja üldinimlikkuse kõrval reedab oma talupoeglikugi ainesesuhutumise.

Nii avaneb pilt, mille järgi ühe ajajärgu kirjanduslikus loomingus, mis oma valdavas enamikus seisab valitvse klassi ülekaaluka mõju all, leiavad ometi peegelduse ka teiste klasside eluvaated ja püüded. Võib isegi öelda, et viimased tungivad peaaegu vägivaldselt väljenduseni. Nad ei leia igal juhul nii ehtsat vahendajat, kui oli Tolstoi talupoeglusele, nad poetuvad teosesse, mis on veel valitvse klassi meelsuse väljendajad, esinevad enam või vähem moon-

datult teiste klassisugemete, seas, kuid on rajanud endale siiski juba teed, mis viib käsikäes vastava klassi sotsiaalse tõusuga lõpuks nende otse ja autentse väljenduseni selle klassi enda kirjanduses.

See oma fragmentaarsusele vaadatamata paratamatult pikaks veninud üldtingimuste vaatlus osutus tarvilikuks, et käesoleva kirjutise päristemile — proletaarlike kirjanduse probleemistikule — läheneda vajaliku ettevalmistusega, ilma milleta siin antavad seisukohad jäänuksid vahest ilma kindlamalt põhjendava seljatuseta.

Eelnenud üldvaatlusest kaasaegse põhimõtteid rakendades kaasaegse ühiskondliku tõeluse puhul asetume paratamatult proletaarlike kirjanduse probleemi ette. Kaasaegne ühiskondlik elu põhjeneb suures löikes võttes kahe põhiklassi — kodanluse ja proletariaadi — vastandsuhtel. Valitsev kodanline klass on päale matterjaalsete varade ka kõigi kultuurivarade omanik. Suur kultuurimõju levitusaparatuur seisab ta käsutuses, alates kirikuorganisatsioonist ja kodanlisest koolikorraldusest kuni ajalehtede, raadio ja kino mõjuavaldusteni. Valitsedes oma majandusliku süsteemiga töölisklassi keha, hoiab ta oma kultuuri süsteemiga ka tööliskonna vaimu oma kamitsais. Rohkem veel kui majanduslik olenevus seob tööliskonda ta vaimline seotus. Sel ajal kui iga teadlik tööline astub võitlusele oma majandusliku kurnamise vastu on suurem osa proletariaadi uimaselt rahul vaimlise toiduga, mida talle pakub oma ajalehtede keldrikorrald ettevaatlik kodanlus. Ta omandab kodanluse maitse, moraalsed tõekspidamised, ellusuhtumise. Isegi tööliskonna sotsiaalse võitluse esirinnas sammuv proletaarline ajakirjandus jagab veel sagedasti kodanliste lehtede sensatsioonikõdi ja põhimõtetelagedust igapäevasündmuste hindamisel.

Vaatamata sellele üldisele seisukorrale oleme kuulnud siiski juba selliseid hüüdlauseid kui — proletaarline haridustöö, proletaarline kunst, töölisetaater, proletaarline kirjandus. Need hüüdnimed on tahtnud igal juhul öelda midagi elava-

mat kui on töölise infitseerimine kodanliste edasiarendamiskursustega, või töölise kujutus väikekodanlase silmaga nähtud truualamliku ülesandetaätjana, kes kord loodab saada võrtspoodnikuks või õnnistada oma tüdart iluduskuningannaks. Nad eeldavad ilmavaadet, tundelaade, püüdeid mis on omased vaid proletaarlikele klassile. Selle klassi ühiskondlik seisund on tinginud elukäsituse, mis erineb kodanluse omast samuti nagu ta ühiskondlik sihipüüdi. Kõneleme siin teadagi enne kõike klassiteadlikust proletariaadist, kes kodanlikele teadvusele asetab vastu oma teadvuse, mitte neist pool amorfseist kihtidest, kes elavad osaliselt veel kodanluse ideoloogilises sõiduvees. See proletariaadi eelvägi on elanud ja tundnud viimaste järeldusteni läbi oma seisukorra ja on kujundanud sellekohaselt oma elukäsituse, mis juurdub sügavasti sotsiaalses ühiskundas, elu ja töö tõsisel hindamises ja kindlas tahtes saavutada tulevik, kus sotsiaalne tõelikkus poleks enam vastudus selle eluvaatega.

Nii on antud põhitõingimused uue kirjanduse sünniks, mis väljendaks selle klassi tundelaadi ja taht. Eelpool võisime tõdeda, et uue klassi kirjanduslikud kajastused on võimalikud juba ta allarõhutuse ajal kas temast endast võrsunud ja ülaklasside võludele külmaks jäänud kirjannikkude või valitsevast klassist põlvenevate poolt, kes oma klassisiduvusest on suutnud vabaneda kuni teise klassi sügava läbitundmise võimeni.

See kodanlike ja talupoja klassi najal püstitatud väide tõestab veelkord proletaarlike klassi juures. XIX sajandi lõpupool on proletaarlike klassi konstitueerumiseajajärk ja teadliku klassivõitluse alguseperiood. Meil pruugib meenutada vaid E. Zola lai ühiskondlikke freskomaale, et leida selle kajastust kirjandusest. Pruukimata pidada Zola teoseid veel proletaarlike kirjanduse klassiliseks teoseiks, võime neid hinnata ometi kui esimesi mõistvaid lähenemisi proletariaadile. Säält päale on terve rida kirjandusteoseid, mis vähegi seotud tõelusevaatlusega ja teenivad orienteerumispüüdu oma ajas, ühel

või teisel kombel kujutanud ka proletariaati.

Ometi ei saaks ilma pikemata näha neis veel proletaarilise kirjanduse esikteoseid, sest mitte kujutatav aine pole oluline, vaid selle nägemislaad. On teoseid kus proletaarlane ainek on kujutatud kõige kodanlisemalt (kõik töölist kui viletsate ja vaeste õnnetusekottide kujutused kuuluvad siia), selle kõrval teoseid, kus mitteproletaarlane ainek on nähtud seisukohalt, mis palju lähemal proletaarilise klassi tõelust arvustavalt valitsevale ilmavaatele (näit. Bernard Shaw komöödiad). Enamik selliseid oma aega kujutavaid teoseid näeb proletariaati väljaspoolt, sise-mise ühenduseta. Kohati leiduvad sügavamad tähelepanekud, õige mõistmine, tõelise proletaarilise kirjanduse esimesed sümptomid, mis aga puudub on kogu loomingut läbistav ühtlane hingelaad, mis kajastaks töölisklassi meelsust ja vaimu.

Ainult selle vaimu, töölisklassi spetsiifilise eluvaate, meelsuse ja tundelaadi kaudu on defineeritav proletaarlane kirjandus. Eelpool tähistasime proletaarilise elukäsituse alustena sotsiaalset ühistunnet, s. o. klassisolidaarsust, elu ja töö tõsist hindamist ja oleva eitamisest sündinud tulevikutahet. Kahtlemata ei tühjenda need omadused proletaarilise klassi üldkarakteristikat, kuid nad sisaldavad olulisemad tingimused, mis eraldavad proletaarilise eluvaate kodanlisest. Nende õigest mõistmisest järeldeb sügav reaalsusetunne ja kriitiline mõistuslikkus, kõikide uutehitavate klasside vaimsed omadused.

Proletaarlane kirjandus saab põhjeneda ainult neil sisemisel alusel. Ka mitteproletaarset ainekku käsitades kuuluks teos neist eeldusist väljakasvades proletaarilise kirjanduse hulka. See definitsoonikatse, toetudes G. V. Plehanovi tähelepanekuile ta marksistlikult orienteeritud kirjandusevaatlusis ja Saksa marksistliku kultuurinähete uurija Anna Siemseni käsitusele, ei pretenteeri täielikkusele, kuid võimaldab vahest esialgseid peatuspunkte orienteerumiseks selles küsimuste rägastikus,

tõuseb ühenduses proletaarilise kirjanduse mõistega.

Kahtlemata süvendab see tekkimises olev kirjandus ise oma definitiooni, nagu ta juhib ka sügavamale proletariaadi mõistmisele üldse. Nagu iga kirjanduslik looming, nii peab ka proletaarlane toetuma mitte abstraktsele põhimõtteile, vaid elu enda süvenevale vaatlusele ja tundmaõppimisele. Tulemused, millised võt-sime kokku esialgseks iseloomustuseks, peavad järelduma sellest vahenditust reaalsuse läbielamisest endast. Lööklausetega ei looda kirjandust, mis on inimese sisima nägemuse väljendus. Seepärast ei saa me pidada ka programmiuulet tõsiseks proletaariliseks kirjanduseks, vaid paber-tehinguks, mil pole tõelusega muud ühendust kui et ta on määratud kunstlikult (mitte kunstiliselt) mõjutama publikut. Ei saa olla isehakanud proletaarlist kirjanikku, selleks võib kujuneda ainult sisemiselt proletaarilise klassi mõistmiseni küpsenud isik.

Kuid olgu lisatud siinkohal kohe — paljast proletaarlane tõeluse läbitundmisest ei piisa talle. See võimaldaks eeskujulikku miljöökirjel-dusi ja vahest proletaarlaste hinge-elu meisterlikku kujutust, kuid jä-taks koolitamata silma ühiskonna kogustruktuuri mõistmiseks, millel proletaarilises teadvuses on keskne tähtsus.

Proletaarlane klass on võitlev klass, kelle võitlus põhjened kogu ühiskonna kriitilisel tähelepanekul, sest see on teadlik ja sihikindel võitlus. Nii ei saa ta kirjanduski olla proletaarliste üksiksaatuste isoleeritud kujutus ilma nende saatuste laiemal ühiskondliku tingitavuse valgustamiseta. Proletariaadis pole üksiksaatusi, mis ei juurduks ajajärgu sotsiaalse süsteemi tingimusi. Reaalsus on sotsiaalne ja ainult sotsiaalne. Selle sotsiaalsuse nägemist peab ootama proletaariliselt kirjani-kult enne kõike. See eeldub aga tema juures mitte ainult proletaarilise miljöö ja elutingimuste põhjalikku tundmist, vaid ka kõige hoolikamat üldühiskondlikku koolitust.

Marksistlik ühiskonnateadus, proletaarlane ühiskonnavaatluse meetod,

annab talle vaimlised relvad sotsiaalse reaalsuse lõplikuks vallutamiseks, kogupildi saavutamiseks, kus üksiknähted omandavad alles oma õiged mõõdusuhted. Sellega pole mõeldud seda teaduslikku mängu kirjandusega, mida oma loomingu kahjuks harrastas Zola. Ka siin on kirjaniku ainus ja õige tee selle ühiskondliku laiema reaalsuse sisemine läbielamine, mille marksistlik vaatlusmeetod on vaid teed kergendavaks juhiks. Mitte abstraktsete seaduste illustreerimist ei oota me proletaarliselt kirjanduselt, vaid, olgu korratud veel kord, sisemiselt läbielatud ühiskondliku reaalsuse kujutust, mis paratamatult peab jõudma samade järeldusteni, millisteni on jõudnud marksistlik ühiskonnaaavatus, kuna põhjendab sama tõelusel.

Olulisim eriseik, mis tuletab niihästi klassiteadliku proletariaadi otsesest vaatlusest kui ka ühiskonnastruktuuri ja sotsiaalsete seaduste tunnetusest, selle klassi sügav sotsiaalne optimism. Enamiku seniste ja pea eranditult kõigi meie proletariaadi kujutajate ja proletaarlike meelsuse väljendajate juures on puudunud see põhiline omadus, jättes vastavad teosed alati kuidagi poolikuiks. Seepärast peatungi selle eriseiga juures pisut lähemalt selles kirjutises, milles muidu pole võimalust laskuda üksikasjalikumasse analüüsi. Proletariaadile on omane sisemine optimism, nagu kogu ta tulevikku suunatud liikumisele. Võitlus, mida ta arendab, pole meeleheitlik võitlus, mida kannustab surma eelaimus, vaid oma ülesehitavas ülesandes, oma õiguses ja võidus veendunud võitlus. Ta solidaarsustunne pole hirmunud karja sunnitud kokkukohid, vaid ühise asja eest väljas olevate klassikaaslaste sihiteadlik vendlusetunne. Pessimistlik skeptitsism ei hoiu võitlusrinnet koos. Kirjanik, kes pole jõudnud selle sisemise tõukejõu tunnetamiseni ei olé proletaarline kirjanik.

Tõsi küll, proletaarlike ühiskonnaklassi suurte hulkade keskel leidub mahajäänud kihte, kellele proletaaruse peitub alles teadliku klassivõitluse eelse ajajärgu teoorja ühiskondlikus teadvusetuses, kuid nii nagu me

kodanlike klassikirjanduse esimesi tõelisi esindajaid ei näeks mitte kesk-aegse linna kodanlase meelsuse väljendajais, ega iseloomustaks proletariaadi vaimsust kodanlase mõju all seisvate proletaarliste kihtide vaimsuse järgi, nii peame hoidma oma käsituse selge ka selles suunas. Proletaarline kirjanik võib olla ainult ka sisemiselt juba eriklassiks konstitueerinud proletariaadi väljendaja.

Proletaarlisest optimismist tuletab otseselt teadvus oleviku vastuolude ja seisukorrasulgede lahendamisvõimalusist. Igal olukorral on omad põhjused, millele sotsiaalse tingitavuse nägemine on proletaarlike vaimsuse põhiomadusi. Pole olemas sotsiaalseid müsteeriume ja seda peab nägema ka proletaarline kirjanik. Pole olemas ka väljapääsmatuid olusid nii kaua kui pole jahtunud maakera või kustunud päike. Ka see teadvus peab kuuluma proletaarlike kirjaniku ilma vaate hulka ja väljenduma ta teoseis. Nagu kõikide uute, alles tõusvate ja eluvärskete klasside hingeliseks kandejõuks on olnud optimistlikud tahteimpulsid, nii ammutab neist oma sisemise jõu ka proletariaat ja temast võrsuv ja tema sisimaid omadusi ja veendeid väljendav kirjandus.

Lõpuks on selge, et võitleva klassi kirjandusena on ta ka ise võitlev kirjandusesuund, kes kodanlikele psühholoogilise kurioosume harrastavaile ja ilumängulisile vooludele asetab teravalt vastu oma ühtlasi positiivse, ehitava elutahte, julge oleviku süsteemi eituse ja inimest sotsiaalseis tõsisuhteis kõige laiemalt mõista nägemislaadi. Hingeliselt kõduneva kodanlike elutunde passiivse rõõmutuse ja mõttetü avantsürihimu ületab ta oma võitlusedünaamika sisemise jõuga. Nõuded, millised see kirjandus kirjanikule esitab on igal juhul suuremad ja kõrgemad kui need, milliseid pruugib rahuldada kodanlike meeleolutsaja või seiku erutavalt ritta seada oskaja, et saada kirjanikuks. Klassikirjandusena on ta aga niiviisi ühtlasi sügavaimalt üldinimlik, rikastades inimeste maailmakäsitust ja elamustevaldkonda, mis on iga kirjanduse ülesanne. Ajast tingitult ületab ta sellega aja, sest püsima jääb ikka ainult see, mis

koige sügavamalt ja ehtsamalt juurdub oma ajas, mõistes seda, mis tähendab ka inimese laiemat mõistmist. Suur saab olla ainult see proletaarline kirjanik, kes ühendab endas inimliku sügavuse ajamõistmise laiusega.

Lähtudes proletariaadi klassiomadusist püüdsin eelpool tuletada proletaarlise kirjanduse skemaatilise iseloomustuse. See „tuletus“ ei sündinud ometi puhta abstraktsioonina, silmas pidamata neid teoseid, millised juba on teadlikult või ebateadlikult kajastanud proletariaadi eluvaadet. Käesoleva kirjutise piiratud raamid ei luba peatuda lähemalt nende juures ja analüüsida igaüht eraldi. Olgu toodud mõned nimed, et juhatada siin toodud seisukohtade asjalikele mõeldusele: Ameerikas — Jack London, Upton Sinclair, Prantsusmaal — Henri Barbusse, Inglismaal — Bernard Shaw, Saksas — Leonhard Frank, Joh. R. Becher ja Venes — F. Gladkov, Serafimovič, Lebedinski, et nimetada vaid üksikuid tuttavamaid.

Nende looming pole sündinud ilma mängu igatsusest tunnete ja meeleoludega, vaid tõsisest orienteerumistarbest oma ajas, mis juhtis nad proletaarlise klassi töekspidamiste ja elamusteni. Nende looming juurdub tugevasti oma aja sotsiaalses reaalsuses,

mille nad on vallutanud teda elamuslikult läbi tundes. Enamik nende teoseist reastub realistliku kirjandusevoolu tunnusmärkide alla, ometi mitte eilse passiivselt-objektiivse realismi, vaid tänase võiksime öelda *sotsiaalse realismi*. Mitte loodusteadlase tõsieluseiku nende endi pärast korjav huvi või passiivselt tõelusemuljeile anduv meelsus, vaid sünteetiliselt aega mõistva loovisiku valikukindlus on nende aluseks.

Võib olla on neis teoseis esinev realistlik stiilikategooria proletaarlise kirjanduse orgaaniline stiil. Kui see lasebki end sisemiselt õigustada proletaarlise klassi mõistuslike dispositsioonide, kriitilise meele tugevuse ja tõelusemõtude kindluse abil, siis ei saa seda pidada ometi ainuvõimalikuks stiilisuunaaks. Revolutsioonilise tulevikuheituse pateetika, võitlusekannatuste tragism, vastolude tunderõhuline paljus ja rida teisi nii ainest kui proletaarlisest ilmvaatest tuletavaid omandusi eeldaksid stiilikategooriaid, mis võimaldavad suurema vabaduse tundetoonide liikumisele. Kuid nii oluline sõna kui ongi ainel ja ilmavaatel öelda kirjaniku stiilikujunemisel, oleme selle küsimusega jõudnud siiski piirideni, kust algab kirjaniku individuaalsete sisemiste seaduste valdkond, kuhu oletavalt tungida oleks asjatu.

J. Jaanusson: Eesti majanduslik areng. Põllumajanduslik konjunktuurbüroo. Tallinn 1932.

Hiljuti ilmunud 79-leheküljeline brošüür annab ülevaate Eesti majanduslikust arengust ametliku statistika järgi. Sellise ülevaate järgi on vajadus ka siis, kui tekstilised tulemused ei peaks olema küllalt rahuldavad, ka siis, kui käsitusmeetod ei ole meile küllalt vastuvõetav. Märgime praegu ainult ühte: kodanlise autori tulemused on tihti teistsugused kui kodanliste poliitikute arusaam

vastavais asjus; sel ajal, kui kodanluse ühisfront nõuab laiade töötavate rahvahulkade tarvitamisjõu allasurumist palkade alandamise j. m. teel, siis juba sellegi teose lõpptulemus on: *vaja hoida alal majanduslase võime*, mis omakorda aga on tingitud tarvitajate *tarvitamisvõime* alalhoidmisest. Muide, soovitame kasutada selle töö juurde meie esimese numbri artiklit „Ühiskondlik kriis Eestis“ — ja näeme, kuidas tagasihoidlikult ja aralt on tõestatud *faktidega* siin meie järeldusi. A.

SOTSIALISTLIK VÕITLUS, sotsialistliku teooria ja praktika ajakiri. Toimetajad: *Nigol Andresen, Ilmar Rebane, Erik Tuiman*. Vastutav toimetaja ja väljaandja *Oskar Pärn*. Ilmub Tallinnas 6 korda aastas. Tellimishind aastas 1 kroon 50 senti, poolaastas 80 senti. Toimetus ja talitus: Tallinn, V. Pärnu 31. — Postkast 367.

Kirjastus o.-ü. „Täht“ trükikoda Tallinnas. 1932.